

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

2^ο Διεθνές Συνέδριο Οικονομικής και Κοινωνικής Ιστορίας

Οι «Αγορές» και η Πολιτική

Ιδιωτικά συμφέροντα και δημόσια εξουσία (18^{ος}-20^{ός} αιώνας)

10 - 12 Φεβρουάριου 2012

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος

(Καπναποθήκη Παπαστράτου, Αμφιθέατρο Σαράτση)

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ I : Η ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ

Γιόργος Στασινόπουλος, *Αγορές και Πολιτική ή Αγορές χωρίς Πολιτική; Ο εξοβελισμός της πολιτικής από την οικονομία στη σύγχρονη δυτική οικονομική σκέψη*

Το ζήτημα της σχέσης πολιτικής-αγορών, ή της διαπλοκής της πολιτικής σφαίρας με την οικονομική, αποτέλεσε κεντρικό θέμα διαπραγμάτευσης από τους προκλασικούς και κλασικούς οικονομολόγους, μέχρι τις μέρες μας. Αυτό, όμως, που διαφοροποιεί τη σύγχρονη διαπραγμάτευση από τις παλαιότερες είναι η παραγνώριση του εγγενούς πολιτικού χαρακτήρα της οικονομίας και η προβολή του ισχυρισμού ότι το ατελές θεσμικό πλαίσιο των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών είναι αυτό που επιτρέπει την αδιάκριτη παρέμβαση της πολιτικής στην οικονομία και τη διαπλοκή της με ποικιλώνυμα κοινωνικά και οικονομικά συμφέροντα. Η αντίληψη αυτή επιχειρεί να θεμελιώσει το αίτημα της "αποπολιτικοποίησης" της οικονομίας, εκφράζοντας την ανάγκη μείωσης, και σταδιακά της εξάλειψης, του ελέγχου της οικονομίας από την πολιτική, προκειμένου οι αγορές να λειτουργήσουν συνεργατικά και να εκπληρώσουν τη βασική αποστολή τους, την αποτελεσματική κατανομή των πόρων και τη διανομή του πλούτου με κριτήρια την εργατικότητα, την καινοτομία και την εκμετάλλευση των επιχειρηματικών ευκαιριών. Ο κανόνας στην οικονομική σφαίρα δεν είναι η ισχύς αλλά ο ανταγωνισμός· οι όποιες "πολιτικές" εκφράσεις εκδηλώνονται από την πλευρά των αγορών δεν αποτελούν παρά αντίδραση στις προσπάθειες επιβολής ισχύος της πολιτικής να παραβιάσει θεμελιακά στοιχεία της λειτουργίας τους, όπως ο σεβασμός των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και η ελευθερία των ατομικών επιλογών.

Η κεντρική ιδέα είναι ότι το πρόβλημα της ισχύος εξαλείφεται με την ύπαρξη και λειτουργία του ανταγωνισμού στην οικονομική δραστηριότητα και τον διαχωρισμό της δημόσιας από την ιδιωτική σφαίρα που επιτυγχάνεται όταν το κράτος

δεν εμπλέκεται στις οικονομικές αποφάσεις των ιδιωτών και των επιχειρήσεων. Η λογική αυτή εκφράζεται και σε εννοιολογικό επίπεδο, με την απάλειψη ή συγκάλυψη όσων εννοιών εκφράζουν ή υπονοούν σχέσεις εξουσίας στο χώρο των αγορών. Προς την κατεύθυνση αυτή εντάσσεται η βιβλιογραφία που αναπτύχθηκε σχετικά τόσο με τα ζητήματα που εξετάζουν τα προβλήματα που προκύπτουν από την "αποτυχία των αγορών" και των επιπτώσεών τους στην κοινωνική ευημερία, όσο και με αυτά που οφείλονται στην "αποτυχία των κυβερνήσεων" ν' αντιμετωπίσουν τις αποτυχίες των αγορών, εστιάζοντας στην ικανότητα των αγορών όχι μόνο να αυτορυθμίζονται, αλλά και να προσφέρουν δημόσια αγαθά. Τέλος, ένα βασικό μοτίβο της σύγχρονης οικονομικής ανάλυσης που εκδηλώνεται με το ρεύμα της "οικονομικής θεωρίας της πολιτικής", εξετάζει τα ζητήματα της φορολογίας και της αναδιανομής του εισοδήματος όχι ως δομικά διαφορετικά αλλά ως συμπληρωματικά της "οικονομικής" αντίληψης των αγορών, εστιάζοντας τα αμοιβαία οφέλη και την εθελοντική βάση στην οποία στηρίζονται τέτοιου είδους πρακτικές.

Γεώργιος Αργεΐτης & Αθανάσιος Κορατζάνης, *Το Υπόδειγμα της "Νέας Συναίνεσης": Μη Ρεαλιστική Θεωρία-Αναξιόπιστη Πολιτική*

Κατά τη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών έχει παρατηρηθεί ένας σημαντικός επαναπροσδιορισμός των βασικών στόχων, των εργαλείων καθώς και του θεσμικού πλαισίου σταθεροποιητικής πολιτικής, που ασκούν οι κεντρικές τράπεζες και κυβερνήσεις στις περισσότερες αναπτυγμένες οικονομίες. Κεντρικός σκοπός της μελέτης είναι η αξιολόγηση του νέου πλαισίου μακροοικονομικής πολιτικής με βάση το κριτήριο του ρεαλισμού των υποθέσεων και παραδοχών του θεωρητικού υποδείγματος της «νέας συναίνεσης», το οποίο προσδιορίζει, σε σημαντικό βαθμό, τα βασικά χαρακτηριστικά της πολιτικής αυτής. Η μελέτη αναλύει τις υποθέσεις και τις υποδείξεις πολιτικής της «νέας συναίνεσης», τη σχέση της με προγενέστερα κυρίαρχα ρεύματα οικονομικής σκέψης και πολιτικής και αναδεικνύει τα σαθρά θεωρητικά θεμέλια και το μεγάλο έλλειμμα ρεαλισμού της συγκεκριμένης προσέγγισης για την κατανόηση της λειτουργίας των καπιταλιστικών οικονομιών μέσα στις οποίες ζούμε. Στο πλαίσιο αυτό, αμφισβητείται η αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής που εφαρμόζεται σήμερα και υπογραμμίζεται η ευθύνη της στη συντήρηση του αναπτυξιακού ελλείμματος και των συνθηκών αστάθειας που βιώνουν πολλές αναπτυγμένες χώρες από τα τέλη της δεκαετίας του 70 μέχρι σήμερα. Τέλος, αναδεικνύονται κατευθύνσεις αναθεώρησης του μοντέλου οικονομικής πολιτικής, ώστε να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά της ως προς το στόχο επίτευξης διατηρήσιμης και κοινωνικά ισόρροπης οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας.

Βασίλης Ρουσόπουλος, *Η εμπλοκή των οικονομικών θεωριών στην πάλη των συμφερόντων*

Κατά τον Marx η ποιότητα των οικονομικών θεωριών για τον καπιταλισμό ακολούθησε τις φάσεις εξέλιξης του συστήματος: επιστημονική στην αρχή, όσο η ταξική πάλη παρέμεινε λανθάνουσα, απολογητική μετά την κατάκτηση της εξουσίας από την αστική τάξη και κριτική, όταν ωρίμασαν οι αντιφάσεις του συστήματος. Στην σύγχρονη μαρξιστική βιβλιογραφία γίνεται μια σχετικοποίηση του απολογητικού χαρακτήρα της οικονομικής θεωρίας του καπιταλισμού: Η αστική οικονομική θεωρία εκτός από την ιδεολογική λειτουργία διατηρεί και την

οικονομικοπολιτική. Η πρώτη έχει σκοπό να δικαιολογήσει και να ωραιοποιήσει το σύστημα, η δεύτερη να συμβάλλει στην λήψη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής. Κατά την εκπλήρωση της ιδεολογικής λειτουργίας η αστική οικονομική θεωρία έχει αφετηρία την αρμονία των συμφερόντων. Έτσι υπάρχει μια αντίφαση μεταξύ των δύο λειτουργιών, διότι η οικονομικοπολιτική λειτουργία πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τη διαφορετική κοινωνική διάρθρωση και τις αντιθέσεις των συμφερόντων.

Ο Walter Eucken (1891-1950), ελάχιστα γνωστός έξω από τη χώρα του, θεωρείται στην Γερμανία ως ο πατέρας της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης νεοφιλελεύθερης κοπής (σχολή του Freiburg). Κατά τον Eucken η άποψη του καθενός περί των γενικότερων οικονομικών σχέσεων σχηματίζεται από την πραγματική ή την υποτιθέμενη κατάσταση των συμφερόντων του. Μερικές φορές και επιστημονικές θεωρίες γίνονται ιδεολογίες συμφερόντων. Ή και το αντίθετο, ιδεολογίες συμφερόντων υιοθετούνται από την επιστήμη. Ο Schüller της αυτής σχολής θέτει την ερώτηση, γιατί στην οικονομική θεωρία έχουν επιβληθεί οι εκπρόσωποι μιας (υπό όρους) θέσης αρμονίας, ενώ στην οικονομικοπολιτική καθημερινότητα και στην κοινωνική-ηθική συζήτηση κυριαρχεί η θέση της σύγκρουσης.

Όπως φαίνεται, υπάρχει σύγκλιση σε ορισμένα σημεία μεταξύ των δύο διαμετρικά αντίθετων σχολών για τη σχέση συμφερόντων και συγκρότησης των οικονομικών θεωριών.

Σύμφωνα με τον Marx οι ιδέες της κυρίαρχης τάξης ήταν σε κάθε εποχή οι κυρίαρχες ιδέες. Κυρίαρχες δεν σημαίνει και αποκλειστικές. Έτσι κατά τη μαρξιστική θεωρία ο ιδεολογικός αγώνας είναι μια μορφή ταξικής πάλης, που μαζί με τον οικονομικό και πολιτικό αγώνα αποτελούν μια ενότητα.

Ο Eucken διερωτώμενος για τους πιθανούς φορείς πραγματοποίησης της τάξης του ανταγωνισμού αναφέρει το κράτος, την επιστήμη και τις εκκλησίες. Το κράτος όμως αποδείχθηκε παρά πολύ αδύναμο, σαν μια μπάλα στα χέρια των ομάδων συμφερόντων.

Και εδώ φαίνεται, ότι η διάδοση και επιβολή των οικονομικών θεωριών αποτελεί αντικείμενο ανταγωνισμού των συμφερόντων και για τις δύο σχολές.

Η αναπαραγωγή των θεωριών, δηλ. η διατήρηση (και βελτίωση) μια θεωρίας συνεχίζεται όσο βρίσκει στηρίγματα στις κοινωνικές ομάδες και στην πολιτική εξουσία και είναι ακόμη συνάρτηση της ύπαρξης ανταγωνιστικών θεωριών, του προβλήματος της αλήθειας δηλ. της διάψευσης ή της επαλήθευσης της ίδιας της θεωρίας και των μεταβαλλόμενων οικονομικών συνθηκών.

Σήμερα βρίσκεται σε προέλαση η ιδεολογία της ελεύθερης αγοράς και σε αποδόμηση ο κρατικός παρεμβατισμός και το κράτος πρόνοιας. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται σε τρεις παράγοντες: Στην αποτυχία του αντίπαλου δέους της κεντρικής διεύθυνσης της οικονομίας. Στην κατάχρηση της κεϋνσιακής πολιτικής που οδήγησε στην καταχρέωση των κρατών και ενίσχυσε την ιδεολογία του ελάχιστου κράτους και τον συντονιστικό ρόλο των αγορών. Και κυρίως στη παγκοσμιοποίηση, η οποία ευνοεί την κινητικότητα του κεφαλαίου, που επιβάλλει τους όρους του στην πολιτική των εθνικών κυβερνήσεων.

Nicholas Theocarakis, *The market as default mechanism. A history of economic thought perspective.*

This article attempts to trace the bias for the market in the history of political economy. It argues that political economy emerged in the 18th c. as a means of explaining how the surplus is distributed when the economic mechanism is separated from the political means of distribution. To do so the analysis has to go through the analytical notion of the competitive market. This is true for both the objective (labour) and subjective (utility) theory of value. The difference, however, with the subjective theory of value is that the market eventually became an allocating mechanism that led to optimality [and justice in distribution]. Thus, the efficiency of the markets was questioned only in the case of externalities or when, because of specific characteristics of the goods involved, a market could not function [as in the case of public goods]. Externalities could, however, be internalized by means of the Coase theorem and an efficiency frontier could be drawn between market and hierarchical allocations in the theory of the firm. There was, however, no notion of market embeddedness. All non-market allocations, were themselves dictated by the specific characteristics of the market situation. The market as default is inherent in the analytical structure of modern economics.

ΣΥΝΕΛΠΙΑ ΙΙ : ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Χρυσάνθη Αυλάμη, *Από τη μία αγορά στην άλλη: το εμπόριο ως διαφοροποιητική κατηγορία μεταξύ Αρχαιότητας και Νεωτερικότητας στον 18^ο αι.*

Αναπαράγοντας την εικόνα ενός « αρχαιοπληκτου » 18^{ου} αιώνα (όπως μας την κληροδότησε ο 19^{ος}), πολλοί ιστορικοί των ιδεών συνεχίζουν ακόμη και σήμερα να βλέπουν αδιακρίτως στα Φώτα ένα ομοιογενές ρεύμα εντός του οποίου το πρόταγμα της « μίμησης » των πολιτικών θεσμών της Αρχαιότητας άρχισε σταδιακά να κυριαρχεί με αποκορύφωμα τη Γαλλική Επανάσταση. Ακολουθώντας ωστόσο αυτήν την οδό, προβάλλουμε -ακούσια ή εκούσια- στον 18^ο αιώνα την φιλελεύθερη θεώρηση της περιόδου της *Τρομοκρατίας*, όπως απαντά για παράδειγμα (και για πρώτη φορά) στα έργα του Benjamin Constant που γράφει τα εξής : « Τα λάθη των φιλοσόφων μας, που ήταν αθώα όσο έμεναν σε θεωρητικό επίπεδο, είχαν τρομακτικά αποτελέσματα μόλις μπήκαν σε εφαρμογή. Όταν, κατά τη διάρκεια της Επανάστασης, μια πληθώρα γεγονότων έφερε στην κορυφή της εξουσίας ανθρώπους που είχαν υιοθετήσει την φιλοσοφία σαν προκατάληψη, οι άνθρωποι αυτοί πίστεψαν ότι μπορούσαν ν' ασκήσουν τη δημόσια δύναμη, όπως την έβλεπαν ν' ασκείται στα ελεύθερα κράτη της Αρχαιότητας. Πίστεψαν ότι ακόμη και σήμερα τα πάντα έπρεπε να υποχωρούν μπροστά στην συλλογική αρχή, ότι τα ιδιωτικά ήθη έπρεπε να φιμώνονται μπροστά στο δημόσιο συμφέρον, ότι όλες οι προσβολές της αστικής ελευθερίας θα επανορθώνονταν χάρη στην απόλαυση μιας εξαιρετικά εκτεταμένης πολιτικής ελευθερίας ». Το 1793 καλείται λοιπόν να ενσαρκώσει έμπρακτα εδώ μια « ατυχή » αλλά και « επικίνδυνη » θεωρητική απόπειρα· την απόπειρα των « φιλοσόφων » να εξαφανίσουν το άτομο πίσω από τον πολίτη, να θυσιάσουν την ατομική ελευθερία (των Νεωτέρων) στο βωμό της πολιτικής ελευθερίας (των Αρχαίων), να υποτάξουν με μια κουβέντα την ιδιωτική σφαίρα στο ζυγό της δημόσιας. Μια πιο προσεκτική ανάγνωση του 18^{ου} αιώνα επιβάλλει αναπόφευκτα την διαπίστωση σημαντικών αποκλίσεων από μια τέτοια θεώρηση. Και πώς θα μπορούσε

να είναι διαφορετικά σε μία εποχή που παράγει και θεωρητικοποιεί ένα μοντέλο κοινωνίας όπου τα (ιδιωτικά) πάθη και ο (πολιτικός) ορθολογισμός βρίσκονται επιτέλους αρμονικά συμφιλιωμένα στη βάση των οικονομικών συμφερόντων ; Σε μια εποχή όπου το εμπόριο δεν εκλαμβάνεται απλώς ως μια οικονομική δραστηριότητα, αλλά ως ο καταστατικός κοινωνικός δεσμός που θεμελιώνει και προσδιορίζει κάθε φορά την πολιτική οργάνωση ; Σε μια εποχή τέλος, στην οποία είναι διάχυτη η πίστη ότι το εμπόριο απαλύνει τα πολεμοχαρή (βάρβαρα ή πρωτόγονα) ήθη λειτουργώντας ως ο κατεξοχήν φορέας της ειρήνης και του εκπολιτισμού των εθνών και όπου η ιδέα ότι οι εμπορικές συναλλαγές θα μπορούσαν να εγκυμονούν πολέμους χαρακτηρίζεται ως *παρά φύσιν* ; Η υποθεσή μου είναι ότι η σύγκριση Αρχαιότητας και Νεωτερικότητας στο φως της διάζευξης πόλεμος (αρχαίοι) vs εμπόριο (νεώτεροι), οδηγεί τον 18^ο αιώνα σε μια ριζική επαναξιολόγηση της αρχαίας πόλης και των προγενέστερων ερμηνειών της¹. Σε μια τέτοια προοπτική όμως, οι αντί-θέσεις ενός Rousseau ή ενός Mably θα τους μετατρέψουν μάλλον πάραυτα σε « μαύρα πρόβατα » του Διαφωτισμού παρά σε κυρίαρχη έκφρασή του.

Πολύκαρπος Καραμούζης, *Θρησκευτική Ηθική και Οικονομική Συμπεριφορά. Οι ιδεολογικές χρήσεις της φιλανθρωπίας στον επίσημο λόγο της Ελληνικής Εκκλησίας.*

Η λειτουργία της θρησκείας στη νεοελληνική κοινωνία σε κατάσταση μονοπωλίου διαμόρφωσε το περιεχόμενο συγκεκριμένης ηθικής συμπεριφοράς, η οποία σχετίστηκε άμεσα με μια σειρά κοινωνικών μεταβλητών μεταξύ των οποίων και η πολιτική οικονομία.

Η παρούσα έρευνα μελετώντας το περιεχόμενο του θρησκευτικού λόγου επιχειρεί να κατανοήσει την επίδρασή του στη συγκρότηση μιας οικονομικής ηθικής θεωρίας και μιας αντίστοιχης οικονομικής κουλτούρας των ευρύτερων λαϊκών στρωμάτων, ενισχύοντας συγκεκριμένα κανονιστικά κοινωνικά πρότυπα. Ιδιαίτερα διερευνάται η λειτουργία της φιλανθρωπίας ως εξαρτημένης θρησκευτικής μεταβλητής, η οποία σε πρακτικό επίπεδο από τη μία πλευρά καλλιέργησε το ιδεώδες του «καλού χριστιανού» των μικρομεσαίων αστικών στρωμάτων, ενώ από την άλλη ενίσχυσε την παρουσία της κυρίαρχης θρησκείας ως προνοιακού κοινωνικού θεσμού, η οποία συσσωρεύει και αναδιανέμει πλούτο.

Paschalis A. Arvanitidis & Georgios Papagiannitsis, *Back to the future: economics through the lenses of pragmatism.*

Pragmatism is an American philosophical tradition founded by C.S. Peirce, W. James and J. Dewey. It starts from the fundamental humanistic thesis that actions are structured by meanings which are subjective interpretations of the world, but it goes further to argue that these interpretations are evaluated in terms of their “practical” (or experiential) consequences. Choices, therefore, are based on criteria of purposive expedience, providing a standard for the determination of truth in the case of statements, rightness in the case of actions, and value in the case of appraisals. No universal, objective, secure or permanent anchor exists to guarantee true knowledge.

---

¹ Όπως διαπιστώνουμε διαβάζοντας τα έργα συγγραφέων όπως οι Mandeville, Montesquieu, Hume, Smith, Mirabeau, Raynal κ.α.

Knowledge is the outcome of a process of interpretation and conceptualisation of experiences by a self-identified community of inquiry, aiming towards enhancement of generic “workability” and “serviceability” to the overall betterment of human life as a whole. Thus, the perception and interpretation of the world (and thus reality too) is, substantially a socio-cultural process, where the community of inquiry is the central epistemological unit.

Pragmatism was born at the end of the 19th century to oppose positivist practices in scientific research. It heavily influenced American economic thought in the first quarter of the 20th century gaining a very prominent role in philosophy and social sciences in general. Later its influence had fallen and pragmatism informed research in economics has whittled away. This decline was principally a consequence of the profound methodological shift in economics that favored prediction (over understanding), mathematical formalism (over analytical description), and generalizability (over historically and spatially specific explanations), all of which were sustained by the positivist-inspired mainstream. However, over the last years pragmatism is experiencing a powerful revival (the so-called, pragmatic turn) throughout disciplinary philosophy and intellectual life more generally. In the majority of these cases the ideas that have been most challenged by the revived pragmatism have been those inherited from the positivist tradition.

The purpose of this paper is to attract the attention of economists to the enormous potential of application of the classical pragmatism in both practising and teaching economics. It is structured into four sections. The first outlines some key elements which are unique to each one of the three classical pragmatists. The second embarks on the difficult task of articulating in brief the basic features of this philosophical tradition. In the third we present the epistemological and methodological implications, which provide the grounds for a generic analytical framework that can be used to investigate economic phenomena. The fourth discusses how classical pragmatism can inform and broaden the scope of economic education, by challenging the way economics is taught in contemporary academia.

ΣΥΝΕΛΠΙΑ ΙΙΙ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Μάρθα Πύλια, Οικονομικές δραστηριότητες του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη κατά την προεπαναστατική περίοδο

Σύμφωνα με τα λιτά έγγραφα και τα κατάστιχα του αρχείου Κολοκοτρώνη μια πολυσχιδής οικονομική δραστηριότητα που αφορά αγοροπωλησίες, χρεωστικές ομολογίες, αλλά και συμμετοχή σε κεφάλαιο πλοιοκτησίας, αποκαλύπτει τις οικονομικές διεξόδους του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στο περιθώριο αλλά και στην καρδιά της ένοπλης δραστηριότητας του. Τα έγγραφα εκτείνονται χρονικά από το 1784 ως το 1823, και τοποθετούνται γεωγραφικά στον οθωμανικό Μοριά αλλά και την Ζάκυνθο της Ρωσικής, Γαλλικής και Αγγλικής κυριαρχίας. Οι στρατιωτικοί ρόλοι του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη διαπλέκονται λοιπόν με τέσσερις διαφορετικές και συγκρουόμενες κυριαρχίες και εντός αυτής της πολυπλοκότητας αναπτύσσει τις οικονομικές του στρατηγικές δίπλα από την μόνιμη οδό των όπλων που ακολουθεί, άλλοτε νόμιμα και άλλοτε παράνομα.

Σοφία Λαΐου, Πολιτικο-οικονομικές συνεργασίες στο χώρο του Αιγαίου στις αρχές του 19^{ου} αι.: η περίπτωση του αρχιναύαρχου του οθωμανικού στόλου Κιουτσούκ Χουσεΐν Πασά και του Υδραίου κοτζάμπαση Γεωργίου Βούλγαρη

Η ανακοίνωση βασίζεται στο ιδιωτικό αρχείο του Βούλγαρη, το οποίο αποτελείται από 50 οθωμανικά έγγραφα και απόκειται στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδας, και συμπληρωματικά στο εκδεδομένο από τον Α. Λιγνό αρχείο της κοινότητας της Ύδρας. Η πραγμάτευση στοχεύει στην ανάδειξη των επιχειρηματικών δράσεων των κοτζαμπάσηδων του νησιού, και ειδικά του Βούλγαρη, και οθωμανών αξιωματούχων, κατά κύριο λόγο του αρχιναύαρχου Χουσεΐν Πασά, δράσεις που φαίνεται ότι ενίοτε συνέκλιναν. Έμφαση θα δοθεί στην ανίχνευση των όρων των επιχειρηματικών συνεργασιών, έτσι όπως διαφαίνονται στα εν λόγω έγγραφα (δάνεια, παραχωρήσεις πλοίων, επενδύσεις σε γη), και οι οποίες πραγματοποιούνταν σε μια εποχή έντονων οικονομικών και κοινωνικών ανακατατάξεων στο οθωμανικό κράτος, σημαντική έκφανση των οποίων ήταν η ανάδειξη νέων κοινωνικών δυνάμεων μεταξύ των μη μουσουλμάνων οθωμανών υπηκόων. Πέρα ωστόσο από την παρουσίαση του οικονομικού πλαισίου, θα επιχειρηθεί η ανάδειξη των πολιτικών όρων των συνεργασιών αυτών, καθώς η περίπτωση του Βούλγαρη είναι ενδεικτική της πλήρους ενσωμάτωσης ενός τοπικού παράγοντα στο οθωμανικό «σύστημα», επιλογή που στο τέλος επιβραβεύτηκε από την Υψηλή Πύλη. Αφετέρου, η περίπτωση του αρχιναύαρχου Κιουτσούκ Χουσεΐν Πασά είναι ιδιαίτερη εξαιτίας των μεταρρυθμιστικών του πρωτοβουλιών που οδήγησαν στην ανάπτυξη του οθωμανικού στόλου και της ναυτιλίας με τη συμβολή και των Υδραίων. Πρόκειται επομένως για μια σχέση συνεργασίας που κινείται ταυτόχρονα στο επίπεδο της πολιτικής και της οικονομίας, επιτρέποντας στους εμπλεκόμενους να μετακινούνται με χαρακτηριστική ευκολία από το ένα πεδίο στο άλλο.

Χρήστος Δεσύλλας, Ιδιότυποι θεσμοί μικροχρηματοδότησης και δικαικές ρυθμίσεις στην κερκυραϊκή αγορά του 18^{ου}-19^{ου} αι.

Η παρούσα προσέγγιση εστιάζει στην κατάδειξη του γεγονότος ότι οι αγορές σε θεωρητικό και λειτουργικό επίπεδο δεν είναι αποδεσμευμένες από τις γενικότερες οικονομικές συνθήκες, την κοινωνική διαδικασία και το πολιτισμικό γίγνεσθαι. Η αναγκαιότητα της αναπαραγωγής του καπιταλιστικού συστήματος απαιτεί τη θέσπιση κανόνων, πρακτικών και θεσμών που επιτρέπουν στις αγορές να λειτουργούν απρόσκοπτα. Στην συγκεκριμένη περίπτωση αυτό επιβεβαιώνεται μέσα από την παρουσίαση και διερεύνηση δύο βασικών συνιστωσών-παραγόντων ενός ιδιότυπου δικτύου: 1. του Monte di Pieta και 2. του Συνηγόρου των Φτωχών. Το Monte di Pieta, το οποίο συνδύαζε την τριπλή λειτουργία ενεχυροδανειστηρίου, τράπεζας και ταμείου παρακαταθηκών κατά τη διάρκεια του μακραίωνου βίου του επιχειρούσε να αντιμετωπίσει το μείγμα ένδειας και χρηματοδείας που επικρατούσε στην αγορά και την κοινωνία της Κέρκυρας. Σε περίοδο κρίσεων υπήρξε παράγοντας διαρθρωτικού ελέγχου της οικονομικής δραστηριότητας και βελτιώσεως του βιοτικού επιπέδου των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Με τη λειτουργία του εμπέδωσε:

1. Τη μετάδοση της εκάστοτε νομισματικής πολιτικής, γιατί με την οικονομική του συμπεριφορά επιδρούσε στο ύψος των επιτοκίων και στη συνολική ποσότητα του διακινούμενου χρήματος στην αγορά.

2. Την κατανομή της εγγώριας πίστεως, καθώς από τις τοπικές Αρχές υπήρχαν πρωτοβουλίες για τη συρρίκνωση ή επέκταση της καταναλωτικής πίστεως ανάλογα με τις επικρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.
3. Τη μεταφορά πλούτου μεταξύ των γενεών, αφού με την τήρηση συνταξιοδοτικών λογαριασμών και υπηρεσιών μετέφερε τον πλούτο από τους εργαζόμενους συνεισφορείς στους συνταξιούχους.
4. Την επέκταση υπηρεσιών διακανονισμού πληρωμών, επειδή ο διακανονισμός αποτελούσε συγγενή δραστηριότητα με τη διαμεσολάβηση.

Ο θεσμός του Συνηγόρου των Φτωχών – μια πρόιμη μορφή κοινωνικού κεφαλαίου-αποτέλεσε προσπάθεια για την μείωση της ανισότητας μεταξύ πλουσίων και φτωχών, ενώ στην οικονομική διάσταση της λειτουργίας του συνέβαλε κατά τρόπο καθοριστικό στην αποτελεσματικότερη διαχείριση και διευθέτηση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων συμβάλλοντας εμμέσως στη συνακόλουθη μείωση του κόστους συναλλαγών. Σε άμεση επαφή με την οικονομική ζωή είχε δυο καίριες λειτουργίες, οι οποίες εντοπίζονται αφενός στη λειτουργία του ως μηχανισμός εγγύησης και αφετέρου ως μηχανισμός συντονισμού. Στην εκβολή του ο θεσμός του «Συνηγόρου» δείχνει τις όψεις της επελαύνουσας οικονομίας της αγοράς και κοινωνίας στο πεδίο των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και του κόστους των συναλλαγών. Ενός κόστους που όσο μικρότερο είναι τόσο πιο αποτελεσματική κάνει την οικονομική πράξη, αλλά και τόσο πιο εκπεσμένη την έννοια της φτώχειας.

ΣΥΝΕΛΡΙΑ IV : ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΕΓΓΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Onur Yildirim & Seven Ağır, *Asset Ownership and Legal Change in the 19th c. Istanbul*

The form of the ownership of capital assets is crucial to understanding how private interests in using and disposing of property are defined. This paper aims to study how ownership of the capital assets was defined and contested in the early nineteenth-century Istanbul with a special emphasis on its potential implications for different interest groups' rights to production and management. The study is motivated by the recent work on a particular institution, which provided extensive documentation about the ownership and transfer of capital assets in various trades and crafts during the late eighteenth century. This institution known as *gedik*, which enabled master craftsmen to control and transfer their rights to workplace, has been primarily studied with a focus on its original rationales (i.e. guild members' desire to limit outside competition) and its implications for the relations between the foundations (*ewqaf*) and the guilds (i.e. the guild's ability to curb rent increases). This study approaches to the question of *gedik* from a different angle. Examining a large number of contracts that deal with *gedik* transfers and partitioning (i.e., fragmentation of *gedik* into multiple shares) located in the court registers from early nineteenth-century Istanbul, we aim to shed light on how the asset ownership in the urban workshop was redefined in the realm of law and thus shaped the limits to the rights of ownership.

Κώστας Ράπτης, *Μεταξύ αγοράς και πολιτικής: Ευγενείς μεγαλογαιοκτήμονες στην Κεντρική Ευρώπη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα έως και τον Μεσοπόλεμο*

Η ανακοίνωση διερευνά την εξέλιξη των σχέσεων και διασυνδέσεων μεταξύ των ιδιωτικών συμφερόντων και της πολιτικής εξουσίας της έγγειας αριστοκρατίας στο χώρο της Αψβουργικής μοναρχίας και των διαδόχων κρατών της (προπάντων της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας). Ειδικότερα εξετάζεται η διατήρηση ή μη του καταπιστεύματος και το ζήτημα των απαλλοτριώσεων της μεγάλης γαιοκτησίας στο πλαίσιο αγροτικών μεταρρυθμίσεων, σε σχέση με την πολιτική ισχύ/επιρροή των ευγενών μεγαλογαιοκτημόνων μέσω της συμμετοχής ή μη σε κεντρικά και περιφερειακά κοινοβούλια, της κατάληψης αξιωμάτων και υψηλών διοικητικών θέσεων και αξιοποίησης διαφόρων δυνατοτήτων πολιτικής πίεσης και διαπραγμάτευσης. Στο πλαίσιο της ανακοίνωσης αξιοποιούνται κοινοβουλευτικά έγγραφα και υλικό από οικογενειακά αρχεία.

Σε μια εποχή επικράτησης του φιλελευθερισμού (μετά το 1848) οι ευγενείς, έχοντας διατηρήσει το μεγαλύτερο τμήμα των γαιών τους που σε αρκετές περιπτώσεις ανέρχονταν σε εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα (κυρίως στη Βοημία, Κάτω Αυστρία, Μοραβία και Ουγγαρία) αντιστάθηκαν με επιτυχία στις απαιτήσεις για άνοιγμα της αγοράς γης εξασφαλίζοντας τη διατήρηση του προστατευτικού για εκείνους θεσμού του καταπιστεύματος που αποτελούσε συχνά το μεγαλύτερο τμήμα της γαιοκτησίας τους. Ταυτόχρονα όμως, προχώρησαν σε σημαντικές επενδύσεις στην αγροτική οικονομία, στο χρηματοπιστωτικό τομέα, σε εταιρείες σιδηροδρόμων, καθώς και στη βιομηχανία αγροτικών-δασικών προϊόντων.

Οι ίδιοι όμως οι ευγενείς, μέλη και της αυλικής αριστοκρατίας, έχαιραν προνομακικής πολιτικής συμμετοχής καθ' όλη σχεδόν τη συνταγματική/κοινοβουλευτική περίοδο της Αψβουργικής Μοναρχίας (1862-1918), καθώς λόγω του περιοριστικού εκλογικού δικαιώματος και της ύπαρξης διακριτού εκλογικού σώματος (Großgrundbesitzer) με ανισοκατανομή εδρών υπέρ τους υπερεκπροσωπούνταν μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα στα περιφερειακά κοινοβούλια των αυστριακών χωρών του στέμματος και στη Βουλή των Αντιπροσώπων, καταλάμβαναν υψηλές θέσεις ενώ οι καταπιστευματούχοι κατείχαν μέχρι το 1907 κληρονομική έδρα στην Άνω Βουλή του Αυτοκρατορικού Κοινοβουλίου, (Herrenhaus).

Η διάλυση της Αυστροουγγαρίας, η πτώση των Αψβούργων και οι απαρχές εκδημοκρατισμού στα διάδοχα κράτη (με εξαίρεση την Ουγγαρία) από τα τέλη του 1918 επιτάχυναν την πολιτική περιθωριοποίηση της αριστοκρατίας ως αυτόνομης κοινωνικής κατηγορίας, γεγονός που διευκόλυνε την επιβολή αρνητικών για τη μεγάλη γαιοκτησία ρυθμίσεων όπως η κατάργηση του καταπιστεύματος και η αναδιανομή της γης, αν και με διαφοροποιήσεις κατά περίπτωση (νωρίτερα και σε πολύ μεγαλύτερη έκταση στην Τσεχοσλοβακία σε σύγκριση με την Αυστρία) και με εξάντληση των περισσότερο ανεπίσημων μέσων επιρροής των άτιλων πλέον ευγενών για εξαιρέσεις, καθυστερήσεις και κάθε δυνατή ευνοϊκή μεταχείρισή τους.

Θάνος Ανδρίτσος & Δημήτρης Πούλιος, «Ο Φούρνος του Χότζα»: Προσεγγίζοντας τις «ελληνικές ιδιαιτερότητες». Πολεοδομική πρακτική, δημόσια εξουσία και ιδιωτικά συμφέροντα (19ος-21ος αιώνας)

Στο βιβλίο «Δικαίωμα στη Πόλη» ο Henry Lefebvre προσπαθεί να δώσει ένα ορισμό στο αστικό φαινόμενο. Ορίζει έτσι τη πόλη ως το τόπο συνάντησης διαφόρων «προτύπων ζωής», ως ένα «σύνολο διαφορών» αλλά κυρίως ως τη «προβολή της κοινωνίας πάνω στο έδαφος» (Lefebvre : 2007). Υιοθετώντας αυτό τον ορισμό η εισήγηση θα προσπαθήσει να αναγνώσει το ελληνικό αστικό φαινόμενο μέσα από του ρόλους της πολιτικής, της οικονομίας αλλά και ευρύτερα της κρατικής και δημόσιας εξουσίας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους μέχρι και σήμερα. Το χρονικό πλαίσιο είναι ευρύ και γι' αυτό θα επικεντρωθούμε στη παρουσίαση μιας μεθοδολογίας ανάλυσης της ελληνικής πόλης. Παράλληλα όμως υποστηρίζουμε ότι για να ερμηνεύσουμε το φαινόμενο «Ελληνική Πόλη» σήμερα, πρέπει να ξεκινήσουμε από τις αρχές του 19ου αιώνα, αυτή η περιοδολόγηση κρίνεται αναγκαία καθώς πολλές ιδιαιτερότητες έχουν τις ρίζες τους στα πρώτα βήματα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού εκείνης της εποχής.

Όπως ακριβώς και η ελληνική κοινωνία, οι πόλεις στην Ελλάδα δε μπορούν να χαρακτηριστούν εύκολα από αναλύσεις για «Τη» πόλη ή «Το» αστικό φαινόμενο (Leontidou : 1995). Σύγχρονες ερμηνείες καταλήγουν στα συμπεράσματα ότι τα βασικά χαρακτηριστικά εξέλιξης των ελληνικών πόλεων, είναι η απουσία σχεδιασμού, η παρανομία, και η αυτό-στέγαση νόμιμη ή και σε πολλές περιπτώσεις αυθαίρετη (Gospodini : 2001, Leontidou : 1995, Mantouvalou κ.α. : 1995). Οι συνειρμοί με την ελληνική κοινωνία είναι ξεκάθαροι και εδώ έχουν αφετηρία θεωρίες για την «ιδιαιτερότητα των Ελλήνων», ή τη «διαστρεβλωμένη ανάπτυξη» της χώρας. Οι ρίζες όμως αυτών των χαρακτηριστικών είναι διαφορετικές και συνδέονται άμεσα με το πεδίο της οικονομίας και της πολιτικής. Όπως σημειώνει και ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, η ελληνική κοινωνία δεν είναι αποτέλεσμα μια «ελληνική ιδιαιτερότητας, η οποία θα παρέπεμπε την ανάλυση σε μια ιδιαίτερη «φύση» της ελληνικής πατρίδας». Ούτε όμως «μια νόθευση, μια διαστρέβλωση ή ελλιπής έκφραση ενός δήθεν «γνήσιου» και σωστού μηχανισμού, όπως αναπτύσσεται στη Δύση». Είναι αποτέλεσμα της εισαγωγής θεσμών και προτύπων που λειτούργησαν μέσα σε μια πραγματικότητα διαφορετική από της Δύσης. Θεσμών και προτύπων που δε λειτούργησαν απλά διαφορετικά, αλλά επίσης «βιώθηκαν, αντιπαρατέθηκαν... με ένα διαφορετικό σύστημα συλλογικών παραστάσεων και κοσμοθεωρήσεων» (Τσουκαλάς : 1991). Αυτή τη διαφορετική πραγματικότητα θα τη δούμε μέσα τις φάσεις ανάπτυξης της ελληνικής πόλης. Επιλέγουμε να χωρίσουμε τη χρονική περίοδο που μελετάμε σε τρία μέρη:

- Το πρώτο ξεκινάει με την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους και φτάνει στο μεσοπόλεμο. Ουσιαστικά ταυτίζεται με τα πρώτα βήματα του ελληνικού κεφαλαίου και το τέλος της γεωγραφικής επέκτασης του ελληνικού κράτους. Είναι η περίοδος της νεοκλασικής πόλης.
- Το δεύτερο είναι η μεταπολεμική περίοδος και οι πρώτες δεκαετίες της μεταπολίτευσης. Είναι η περίοδος του μοντέρνου εκσυγχρονισμού της ελληνικής πόλης και της έντονης αστικοποίησης.
- Το τρίτο αρχίζει με την ευφορία της ελεύθερης αγοράς και καταλήγει στην οικονομική κρίση του σήμερα. Είναι η περίοδος της προσπάθειας μετασχηματισμών στη κατεύθυνση της «επιχειρηματικής πόλης».

Όλο το χρονικό πλαίσιο θα το φιλτράρουμε μέσα από τις σχέσεις που δημιουργούν οι πολιτικές γης, ο τρόπος συγκρότησης του κράτους καθώς και οι σχέσεις κράτους, πολιτικής και ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Η σύγχρονη ελληνική πόλη γεννιέται σε ένα τοπίο κατεστραμμένο από τις πολεμικές εκστρατείες, τις επιδρομές, τις εμφύλιες συγκρούσεις που έφερε η επταετία του Απελευθερωτικού Αγώνα (1821-1827). Οι παραγωγικές μονάδες είχαν καταστραφεί, βιοτεχνίες είχαν εγκαταλειφθεί, γεωργικές εκτάσεις έμειναν ακαλλιέργητες. Το σημαντικό όμως για το οικιστικό μέλλον του νέου κράτους δεν ήταν οι συνέπειες των πολεμικών συγκρούσεων, αλλά η «*ίδια η δημιουργία του*» (Καυκούλα κ.α. 1990). Πράγματι η συγκρότηση μιας νέας, οικονομικά ανεξάρτητης κρατικής οντότητας σε μια επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ήταν ο βασικός καταλύτης όλων των χαρακτηριστικών τόσο της ελληνικής κοινωνίας όσο και της ελληνικής πόλης. Οι προσπάθειες μετατροπής και ανασυγκρότησης του ελλαδικού χώρου, από τον οθωμανικό φεουδαλισμό στο δυτικό καπιταλισμό, καθορίζουν όλο το κοινωνικό, οικιστικό, οικονομικό και πολιτικό πλαίσιο μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα. Η ιστορία της ελληνικής πολεοδομίας ξεκινάει ακριβώς εκείνη την περίοδο, με τη συγκρότηση του νεοελληνικού κράτους. Είναι τότε που το «*σχέδιο της νεοκλασικής πόλης των Ευρωπαίων ηγεμόνων και των ανερχόμενων αστών εισάγεται στο τόπο προέλευσης του Κλασικισμού, όπου όμως ούτε ηγεμόνες υπάρχουν, ούτε αστοί, ούτε πόλεις*» (Βαΐου κ.α. : 2000). Η συνθήκη αυτή και οι ιδιομορφίες που γέννησε είναι εμποτισμένες στο γενετικό υλικό της Ελληνικής πόλης, αλλά απαραίτητες για τη συγκρότηση του κρατικού μηχανισμού και τη δημιουργία εθνικής αστικής ταυτότητας στο νέο κράτος. Η ρήξη με το οθωμανικό παρελθόν στην κατεύθυνση ενός νέου αστικού κράτους προέβλεπε τη διάλυση των τοπικών δομών εξουσίας και την αλλαγή των παραγωγικών διαδικασιών. Σε αυτή τη λογική γίνονται δύο αλλαγές που το αντίκτυπο τους θεωρούμε ότι είναι βασικό στην ελληνική πόλη και την ανοικοδόμησή της. Το πρώτο έχει να κάνει με τη συγκρότηση του κράτους και της διοικητικής γεωγραφίας του και το δεύτερο με το καθεστώς ιδιοκτησίας.

Βιβλιογραφία - Αρθογραφία

- Καβουλάκος Κ.Ι, (2000) «Η λογική και τα αποτελέσματα της κρατικής ρύθμισης στη μεσοπολεμική Αθήνα», στο *Η πόλη στους Νεότερους Χρόνους*, πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα : Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού
- Τσουκαλάς, Κ. (2005) *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στην μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο
- Τσουκαλάς, Κ. (1991) «Κράτος και Κοινωνία», στο *Θέματα νεοελληνικής ιστορίας: 18ος-20ος αιώνας*, συλλογικός τόμος. Αθήνα : Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ
- Τσουκαλάς, Κ. (1981) *Κοινωνική ανάπτυξη και κράτος, η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Ελλάδα*. Αθήνα : Θεμέλιο
- Gospodini, A. (2001) “Urban Waterfront Redevelopment in Greek Cities”, *Cities*, Vol. 18, No. 5, pp. 285-295
- Lefebvre, H. (2007) *Δικαίωμα στη Πόλη: Χώρος και Πολιτική*. Αθήνα : Κουκίδα
- Leontidou, L. (1995) “Repolarization of the Mediterranean: Spanish and Greek Cities in Neo-Liberal Europe”, *European Planning Studies*, Vol.3, No. 2

Mantouvalou, M., Mavridou, M. & Vaiou, D. (1995) "Processes of Social Integration and Urban Development in Greece: Southern Challenges to European Unification", *European Planning Studies*, Vol.3, No.2

ΣΥΝΕΛΠΙΑ V: ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Zaharias Moutoukias, *Fiscal institutions and social networks: the construction of markets and republican order in the Hispanic world, 1790-1830.*

The way in which historians often perceive the relationships between economics and politics leans on two symmetrical misconceptions: on one side the idea that every decentralized order is a market configuration; on the other, the assumption that markets are non-political constructions. Starting from this counterpoint, this paper analyzes fiscal debates and the answers to tax problems during a period of war and revolution, as a way to explore how political and economic actors interact within social networks and the institutional frame of the Hispanic Empire, building the emergence of both a market system and a republican order.

Ali Yaycioglu, *Business of Governance: Military and Fiscal Entrepreneurs in the 18th Century Ottoman World*

This paper examines several notable families and individuals in the Ottoman Balkans and Anatolia who consolidated military and fiscal enterprises in the long 18th century (1699-1820) and participated in governance mechanisms of the decentralized Ottoman Empire. Conventionally, the 18th century Ottoman Empire has been depicted as a process of conflict between the centre and the provincial powers. The present paper challenges this dichotomous perspective and illustrates certain aspects of how provincial entrepreneurs and the imperial elite established coalitions and partnerships. These partnerships were based on contractual agreements of fiscal and military service, as well as political alliances. From the early 18th century on, several provincial families and individuals, who had not had any formal ties with the empire before, began to sell their services as tax collectors, administrators, military recruiters etc., to the empire. Most of these families and individuals acquired their offices and statuses not as bureaucrats or servants of the state, but as its contractors by competing in the market of administrative services. Meanwhile, the provincial institutions of the Empire were gradually transformed, from a system based on the services of the prebend/fief holders to a system where most of the offices and services could be granted (farmed out) to the private (or semi-private) entrepreneurs based on short or long term, formal or informal contracts. By the end of the 18th century, while these entrepreneurial individuals, families or networks came to control the Ottoman provincial administration, the imperial agents were marginalized in provincial governance. This commercialization, privatization, and localization in Ottoman governance challenged the traditional ideal and discourse of the Ottoman imperial authority on justice of governance. As a result, the traditional top-down, vertical system, directed from the Sultan's authority at his servants was gradually replaced by a new system structured as horizontal bonds of networks connecting provincial and central elites as partners. In the early 19th century, this alternative system triggered a constitutional crisis through which the public and private interests were re-defined in favour of the new partners of the empire.

Δημήτρης Δημητρόπουλος, *Αγορά, φόροι και εξαναγκασμοί: το «τζελέπικο» στις περιοχές του Αλή Πασά*

Το «τζελέπικο», ήταν μία φορολογικού χαρακτήρα υποχρέωση που βάρυνε τους κατόχους προβάτων και συνίστατο στην υποχρεωτική πώληση συγκεκριμένου αριθμού ζώων σε τιμές που καθορίζονταν από τις συντεχνίες χασάπηδων της Κωνσταντινούπολης και ήταν χαμηλότερες από τις τρέχουσες στην αγορά. Αποτελούσε με αυτόν τον τρόπο έμμεσα ένα είδος φορολογίας. Το «τζελέπικο» αποτελεί ένα παράδειγμα του ιδιότυπου τρόπου λειτουργίας της αγοράς στην οθωμανική επικράτεια, καθώς ενώ ήταν υποταγμένη στις προτεραιότητες και στις απαιτήσεις της κεντρικής διοίκησης, ταυτόχρονα όμως υπήρχαν δίοδοι που έδιναν τη δυνατότητα σε ισχυρούς τοπικούς αξιωματούχους να επωφελούνται από τις συνθήκες λειτουργίας του φορολογικού συστήματος.

Αντικείμενο της ανακοίνωσης θα αποτελέσει ο τρόπος που αποκτούσε και διαχειριζόταν το «τζελέπικο» ένας ισχυρός τοπικός οθωμανός αξιωματούχος, ο Αλή πασάς. Ο τελευταίος εξασφάλιζε μέσω του «τζελέπικου» μια σημαντική πηγή εισοδήματος, καθώς ενοικίαζε την είσπραξη και διαχείριση του «τζελέπικου» στο όνομα των γιων του ή άλλων ανθρώπων του περιβάλλοντός του. Η είσπραξη και διαχείριση του «τζελέπικου» αποτέλεσε μοχλό για την επέκταση και διασπορά του δικτύου του Αλή πασά, διότι του έδινε αφορμή για άμεση ανάμειξη του στα τοπικά πράγματα. Παράλληλα, αποτέλεσε έναυσμα πύκνωσης των επαφών του με τις ορεινές κτηνοτροφικές κοινότητες καθώς και με τους νομάδες κτηνοτρόφους, έναν κόσμο δηλαδή κατεξοχήν ατίθασο και εξοικειωμένο στην χρήση των όπλων. Στις περιοχές που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του Αλή πασά το «τζελέπικο» καταβαλλόταν σε είδος, σε ζωντανά ζώα που καταμετρούνταν από ειδικά επιφορτισμένα πρόσωπα επί τόπου, στα χωριά και στις μάνδρες που ήταν υπόχρεες καταβολής του. Τα ζώα μεταφέρονταν κατόπιν οδικώς σε καθορισμένους τόπους συγκέντρωσης στα αστικά κέντρα και ιδίως στην Κωνσταντινούπολη. Ο αριθμός των ζώων που υποχρεωνόταν να αποδώσει κάθε διοικητική περιφέρεια ήταν καθορισμένος και ανερχόταν σε 10%, ένα ποσοστό που ενδεχομένως δεν τηρείτο αυστηρά. Συχνά αποτελούσε αφορμή ερίδων και αντικείμενο διαπραγματεύσεων, καθώς οι υπόχρεοι καταβολής του φόρου αμφισβητούσαν τον αριθμό ζώων που τους είχε επιβληθεί ή δήλωναν αδυναμία να ανταποκριθούν.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ VI: ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΑ, ΑΓΟΡΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Rolf Hugoson, *Beyond the consensus culture: Recognizing Urban Interests in Sweden, 1719-1921.*

Sweden was a state long before it was a democracy and long before liberalism. Yet, since 1521 it was a state whose governments ruled according to constitutions. Parliaments (riksdagar or diets) were regularly held, allowing the four estates (nobility, priests, burgers, farmers) to participate, when taxes and laws were established. Furthermore, the national government controlled cities by giving the burgers privileges to trade and by demanding that their administration be controlled by state officials with a legal education. Yet, during the epoch studied here (1719-1921), cities were not merely legal entities. They also appeared as a particular form of territorial business corporation with joint ownership. In other words, our contemporary idea of “public-private-partnerships” has a long history. Markets were

never free, but within the limits of urban laws, there was much room for maneuver to accommodate and explore particular or common urban interests concerning property, infrastructure, trade and industry. Early evolution still marks present function. Thus, the history of urban interests in Sweden reveals that the idea of a Scandinavian “consensus culture” allowed for more diversity than it is often assumed, when the famous 1930s compromises between Capital and Labour are held up as a historical monument.

Hugo Pereira, *Markets, Politics and Railways: Portugal, 1852-1892.*

On that presentation I aim to describe the relationships between markets and politics in Portugal, with railways serving as a background, during roughly the second half of the nineteenth century. Since in Portugal, at the end of the century, more than half of the railroad network was in the hands of foreign companies, we are in the presence of an historical context that could foster dangerous relations between the Portuguese government and parliament and foreign investors. We shall see that those dangerous and tense relationships did in fact exist and provoked some awkward moments for the Portuguese rulers, finances and economy. Then we will try to explain how that meddling of investor from abroad in the Portuguese issues influenced the deployment of the network itself. To do that we will examine diplomatic correspondence and some of the political debate that took place in both houses the Portuguese parliament.

Vassilis Manoussakis, *The Business Elites of occupied Europe and the end of Nazi “New Order”:* the cases of Greece and Belgium

In 1943-44, the upcoming liberation was a cause for both hope and anxiety for many businessmen around occupied Europe. This presentation will focus on how business elites in Greece and Belgium prepared themselves for the end of the occupation.

The main difference of the two countries is well known: while Greece soon plunged into a civil war, Belgium had a much smoother transition to peace. However, when it came to the attitudes of the business elites there were more similarities than one might expect. Greece, of course, never had something equivalent to the Belgian Galopin doctrine. Nonetheless, the fear of communism and the threat of legal action against many of them for collaboration were common among both Greek and Belgian businessmen at the time. Their response was also similar: bribes, support of political groups, even armed right-wing organizations were used to ensure both the continued existence of the capitalist political order as well as the personal survival of those in question.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ VII: ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Isabelle Lespinet-Moret, *International Labor Organisation during the interwar: Labor Policy between Industrials's economics interests and social justice ideal*

The creation in 1919 of the ILO can be explained by a general will to regulate the labor market and the conditions of work. The aim is to make international concurrence more loyal, for the preservation of the social peace and of the peace between nations. The specific interests of each industrial sector, of each social category must be considered and the project is to build a consensus for the welfare of the workers. In consequence of these objectives, the working of the ILO is based on tripartism (employers, trade unions, State delegations) and the tensions between the partners shaped the debates. These tensions can also be perceived in the making of rules and standards for the legislation of labor. Questions as 8 hours day work, occupational disease or the fight against unemployment, were hardly discussed during the interwar period. The consequences of the economic crisis and of the growth of fascisms made more difficult the project to draw an international social policy.

L'Organisation internationale du Travail dans l'Entre-deux-guerres : une politique du travail tendue entre les intérêts économiques des industriels et un idéal de justice sociale.

L'OIT naît en 1919 d'une volonté de réguler le marché du travail et les conditions de travail, afin de rendre la concurrence internationale plus loyale dans le but de préserver la paix sociale et la paix entre les nations. L'objectif est de prendre en compte les intérêts particuliers par secteurs industriels, par catégories sociales et de construire un consensus en vue du bien des travailleurs. Il résulte de ces objectifs une pratique qui exprime cette tension entre les intérêts économiques et l'idéalisme de justice sociale que ce soit dans le fonctionnement de l'OIT – le tripartisme- ou que ce soit dans la tentative d'établir des normes et des règles, à partir de recherche de l'information et de négociations. Dans des cas très précis, comme celui de la journée de 8h, la santé au travail ou la lutte contre le chômage, la période de l'Entre-deux-guerres se montre très tourmentée par la crise et la montée des fascismes et l'intérêt collectif est de plus en plus difficile à cerner et à imposer.

Νίκος Ποταμιάνος, *Κρατική πολιτική, μικρές μονάδες και συγκέντρωση του κεφαλαίου: η περίπτωση της εργατικής νομοθεσίας και των προδιαγραφών υγιεινής, 1910-1929*

Στη συζήτηση για την κυριαρχία των μικρών μονάδων παραγωγής στην Ελλάδα έχει τεθεί το ζήτημα του ρόλου που έπαιξε η κρατική πολιτική. Γενικά είναι αποδεκτό ότι δεν υπήρξε μια πολιτική προώθησης της συγκέντρωσης, αντίθετα ευνοήθηκε σταθερά η μικροϊδιοκτησία –με την εξαίρεση της πολιτικής απέναντι στα τσιφλίκια της Θεσσαλίας τη δεκαετία του 1880. Στη μεταποίηση τα σχέδια του 1918-22 για μεγάλη βιομηχανία εγκαταλείφθηκαν μετά τη μικρασιατική καταστροφή ενώ η συζήτηση για «εξορθολογισμό» μετά την κρίση του 1929 δεν απέληξε σε συγκεκριμένα μέτρα.

Πώς εντάσσεται σε αυτό το πλαίσιο η εργατική νομοθεσία που εισάγεται τη δεκαετία του 1910; Έχει αναδειχθεί η δυσαρέσκεια μικρών και μεγάλων επιχειρηματιών από την εργατική νομοθεσία, αλλά και η συστηματική παραβίασή της: στον βαθμό που η παραβίαση ήταν πιο εύκολη στις μικρές επιχειρήσεις απ' ό,τι στις μεγάλες, μπορεί να

θεωρηθεί ότι εδώ η κρατική πολιτική (ως ανοχή της πλημμελούς εφαρμογής των νόμων) εν τέλει ευνόησε την αναπαραγωγή των μικρών μονάδων αυξάνοντας το κόστος για τους μεγάλους ανταγωνιστές τους.

Ορισμένες πλευρές, όμως, της εργατικής νομοθεσίας ήταν πιο δύσκολο να παραβιαστούν (κατεξοχήν η κυριακάτικη αργία και η ρύθμιση των ωρών λειτουργίας των μαγαζιών), και τροφοδότησαν συγκρούσεις ανάμεσα στους καταστηματάρχες κατά τις οποίες έρχεται στην επιφάνεια η ευνοϊκή για τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις λειτουργία των συγκεκριμένων νόμων: οι οικογενειακές βιοτεχνίες και μαγαζιά ανταγωνίζονταν τα μεγαλύτερα μένοντας περισσότερες ώρες ανοιχτά, και οι ιδιοκτήτες των μεγαλύτερων δεν δίσταζαν να συμμαχήσουν με το εργατικό κίνημα σε αιτήματα που θα έπλητταν τους μικροσκοπικούς ανταγωνιστές τους. Οι περιορισμοί των ωρών λειτουργίας των μικροεπιχειρήσεων, πάντως, δεν υπήρξαν αρκετά ισχυροί για να εμποδίσουν την ανάπτυξή τους στο έδαφος του πληθωρισμού των δεκαετιών του 1910 και 1920.

Αγγελική Νικολάου, Το ζήτημα των φορτοεκφορτωτών του λιμένος Βόλου ως πεδίο αντιπαράθεσης και διαπραγμάτευσης ανάμεσα στους φορείς της πολιτικής εξουσίας και της ιδιωτικής οικονομίας στη δεκαετία του 1930

Βόλος, αρχές της δεκαετίας του 1930. Στο γεμάτο κίνηση, ανθρώπους και εμπορεύματα, λιμάνι της φερέλπιδος νέας πόλης, με έντονο το προσφυγικό στοιχείο, συγχρόνως όμως στη δίνη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, τις συνέπειες της οποίας έχει αρχίσει να βιώνει ο αστικοποιημένος πληθυσμός, στην εποχή της ανόδου του εργατικού κινήματος και της διεκδίκησης καλύτερης ζωής για την πολυπληθή εργατική τάξη της πόλης, μέσα στο πολύχρωμο μωσαϊκό των γενικότερων πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων, παρακολουθούμε το ζήτημα των φορτοεκφορτωτών του λιμένος Βόλου, μιας πολυάριθμης ομάδας εργαζομένων που πλήττονται από τη σωματική ταλαιπωρία, την εκμετάλλευση και την ανεργία.

Μέσα από το Αρχείο του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Βόλου αλλά και στον τοπικό Τύπο της εποχής, παρακολουθούμε τις προσπάθειες των υπουργών της κυβέρνησης Βενιζέλου να χειραγωγήσουν τους εργάτες του λιμανιού μέσω της κατάργησης της εκ περιτροπής εργασίας και την εφαρμογή της κατ' εκλογήν, χρησιμοποιώντας για αυτό τον σκοπό τη διοίκηση του Επιμελητηρίου, ώστε να σταματήσει 'η καταρράκωσις των νόμων υπό ελαχίστων ταραξιών και οκνηρών'. Συναντούμε όμως και το αντίθετο: η ίδια η ηγεσία του Επιμελητηρίου Βόλου, με υπομνήματα, επιστολές, τηλεγραφήματα, αλλά και κινήσεις στο παρασκήνιο, να ζητεί από τον υπουργό οικονομίας την άμεση ανάκληση του επιθεωρητή εργασίας, για την προστασία των συμφερόντων των μελών του (ναυτικών πρακτόρων, εργολάβων, μεσαζόντων) από τους ταραξίες εργάτες, εφόσον 'η άφιξις του Επιθεωρητού αντί να βελτιώση την κατάστασιν, εξώθησε τα πράγματα και έθιξε καλώς κείμενα ζητήματα, τείνων ούτω να δημιουργήση κατάστασιν αναμφισβητήτως εγκυμονούσαν αν όχι διασάλευσιν της τάξεως, τουλάχιστον εγκατάστασιν δικτατορικής των εργατών εξουσίας...?'.

Η ανακοίνωση λοιπόν θα επιχειρήσει να αναλύσει τις σχέσεις ανάμεσα στους τρεις εμπλεκόμενους: κρατική εξουσία – Επιμελητήριο/εργοδοσία – εργάτες, μέσα από το πρίσμα της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στους φορείς της ιδιωτικής οικονομίας και τους φορείς της πολιτικής εξουσίας, με στόχο να δειχθούν όλοι οι

χρησιμοποιούμενοι, τυπικοί και άτυποι, νόμιμοι και παράνομοι τρόποι διαπραγματεύσεως, πειθούς, πιέσεων, εξαναγκασμού, αλλά και η κατασκευή της συναίνεσης τόσο για την κρατική παρέμβαση όσο και για την εξασφάλιση των ιδιωτικών οικονομικών συμφερόντων.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ VIII : ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Ιορδάνης Αϊβάζης & Μαρία –Χριστίνα Χατζηγιάννου, *Πολιτική εξουσία και φορείς οικονομικής δραστηριότητας στη μεταπολεμική Ελλάδα: η περίπτωση του Στρατή Ανδρεάδη*

Η σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας και φορέων (agents) της οικονομικής δραστηριότητας εξετάζεται, σε ότι αφορά την ελληνική μεταπολεμική ιστορία, λαμβάνοντας υπόψη μία συγκεκριμένη περίπτωση, αυτή του Στρατή Ανδρεάδη (1905- 1989).

Το χρονικό εύρος της επιχειρηματικής δράσης του Στρατή Ανδρεάδη καλύπτει σχηματικά την περίοδο από το 1952 όταν ο ίδιος αποκτά τον έλεγχο της Εμπορικής Τράπεζας έως το 1975 με το κυβερνητικό «χτύπημα» του ομίλου Ανδρεάδη, ενώ η τελευταία λέξη γράφτηκε μετά το θάνατό του με την απόφαση του Ευρωπαϊκού δικαστηρίου το 1994. Η επιχειρηματική ιστορία του Στρατή Ανδρεάδη καλύπτει τρεις σημαντικές υποπεριόδους: αυτήν που ξεκινά από την αρχή της δεκαετίας του '50 και φθάνει μέχρι τη δικτατορία, τη περίοδο της δικτατορίας και, τέλος, τη πρώτη δεκαετία αμέσως μετά την μεταπολίτευση. Αν και οι περίοδοι αυτές διαφέρουν σε διάρκεια, εντούτοις επιλέχθηκαν διότι διακρίνονται από ομοιομορφία σε ότι αφορά τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς της πολιτικής εξουσίας και των φορέων της οικονομικής δραστηριότητας.

Θα προσπαθήσουμε να καταδείξουμε ότι, η ανάληψη πρωτοβουλίας από την πολιτική εξουσία ή από τους φορείς της οικονομικής δραστηριότητας και κυρίως από την πρώτη συναρτάται με την φάση ανάπτυξης, στην οποία βρίσκεται η οικονομία αλλά και με την ύπαρξη θεσμών ή έστω με την σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό λειτουργία τους. Θα εξεταστεί επίσης η εγκυρότητα της πολιτικής και οικονομικής επιχειρηματικότητας (political and economic entrepreneurship) που έχει παρατηρηθεί σε άλλα παραδείγματα στη Βόρεια και στη Λατινική Αμερική

Gelina Harlaftis, *Aristotle Onassis vs American government in the 1950s*

This paper deals with the confrontation of Aristotle Onassis with the American government in the 1950s, a confrontation that led to the abandonment of New York City as a maritime centre by Greek shipowners and their return to Europe. During the 1940s and 1950s a large number of Greek shipowners previously based in London had transferred their base to New York, which was increasingly becoming a world maritime centre. By mid 1950s Onassis had about 60 ships registered under various flags including Honduras, Costa Rica, Liberia and Panama, residences in New York, Paris, Nice, Montevideo, Uruguay, and offices in major ports. He controlled over 30 corporations throughout the world, held a major interest in the gambling casino at Monte Carlo, which gave him a great deal of influence in the political setup of Monaco and also with the Greek state as he owned Olympic Airways since 1956, the national airline of Greece.

By the mid-1950s, the interests of Greek shipowners no longer coincided with those of the US government. By that time, several Greek shipowners based in New York started to fall out with the US authorities. During the Korean war –the McCarthy period in the United States – Greek shipowners were accused of carrying Chinese cargoes, a charge not without foundation. In order to avoid any further difficulties, the shipowners had to make public declarations of their non-involvement. Furthermore Aristotle Onassis offended the United States, by signing in 1953 a contract with Saudi Arabia, a move that caused an international scandal. According to the agreement, Onassis was to transfer tankers of 500,000 grt to the Saudi Arabian flag, and to pay a certain amount per carried ton to the Saudi Arabian government. In return, the Saudi Arabian government agreed to give priority to Onassis' tankers in the loading and transport of oil. The reactions were immediate: the US State Department protested to the Saudi Arabian government, and the British government brought the issue before the European Organization of economic Co-operation. Onassis was attacked on all fronts: US and European oil companies refused to charter his newly built tankers, his newly acquired whale-hunting fleet was attacked by Peruvian warships in the Pacific Ocean near Peru and the American government demanded taxes of 20 million dollars.

The case of the US government against Aristotle Onassis is a fascinating and complex story of «oil, politics and money». Taking to trial Greek shipowners that were millionaires based in New York was a political and economic decision on the part of the United States. The case was not drawn only against Onassis. The American government sued another five Greek shipowners. What was at stake here was a group of «uncontrollable foreign entrepreneurs that were making money against the interests of the American government : 1) by buying war built American ships undercover by American companies with the support of certain American Democratic senators, 2) by building ships financed by American banks and 3) by carrying cargoes for both friends and enemies of the American government.

When the Republicans won the elections in 1954 and Eisenhower came to power, the Justice Department chose to mainly sue Onassis on illegally purchasing American ships. The way that Onassis was able to negotiate his case with the American Government and to defend it against the American Justice is a masterpiece of global business strategy.

The paper is based on FBI and CIA archives combined with British archives and evidence drawn from Greek, British and American newspapers.

Ελένη Μπενέκη, Εφοπλισμός και πολιτική: η περίπτωση του Επαμεινώνδα Κ. Εμπειρίκου

Η ανακοίνωση επιχειρεί να διερευνήσει τη συμπλεκτική σχέση του εφοπλισμού, ως μοχλού της ναυτιλίας, βασικού τομέα της ελληνικής οικονομίας, με την ενεργό πολιτική και να καταγράψει την αλληλεπίδραση υποκειμένων και συμφερόντων, σε επίπεδο θεσμικό και νομοθετικό.

Η οικογένεια Εμπειρίκου, πλοιοκτήτες και εφοπλιστές από την Άνδρο, είχε σημαντική παρουσία στην πολιτική: πέρασε από την τοπική αριστοκρατία στην κυρίαρχη τάξη και παρείχε στο πολιτικό προσωπικό της χώρας τρεις πληρουξেসίους, τέσσερις δημάρχους, οκτώ βουλευ-τές, τρεις υπουργούς, έναν υφυπουργό και δύο γερουσιαστές σε διάστημα περίπου ενός αιώνα.

Ο Επαμεινώνδας Εμπειρικός (1858-1924) ήταν γιος του Κωνσταντίνου (1813-1884), θερμού υποστηρικτή της ατμοκίνητης ναυτιλίας και δημάρχου Άνδρου (1866-1870). Σπούδασε νομικά, πολιτικές και οικονομικές επιστήμες στο Παρίσι, υπηρέτησε στο διπλωματικό σώμα αλλά ήταν ταυτόχρονα εφοπλιστής, ιδρυτής του οίκου *Επαμεινώνδα Κ. Εμπειρικού*, από τους ιδρυτές της *Εθνικής Ατμοπλοΐας της Ελλάδος* και της Τράπεζας Αθηνών (1893), πρόεδρος του Συνδικάτου των Τραπεζών και του Δ.Σ. της Εταιρίας Ισθμού της Κορίνθου και δραστήριο μέλος του Συμβουλίου Εμπορικού Ναυτικού. Εισήλθε στην πολιτική με το κόμμα του Χαρίλαου Τρικούπη το 1890, παντρεύτηκε την κόρη του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου και διετέλεσε βουλευτής Άνδρου ή Κυκλάδων την περίοδο 1892-1922 με τα κόμματα Γεωργίου Θεοτόκη και Δημητρίου Γούναρη. Δημοσίευσε μελέτες εμποροναυτικού περιεχομένου στις οποίες υποστήριζε ότι «Ναυτιλία και Γεωργία εισίν οι δύο πόδες επί των οποίων θα στηριχθή η Ελλάς... προς εκπλήρωσιν του μεγάλου προορισμού του Έθνους», περιέγραφε τη ναυτιλία ως «βιομηχανία ιδιορρυθμού φύσεως, ποικίλας υπηρεσίας προσφέρουσα εις τα Κράτη», κατήγγειλε την αβελτηρία κυβερνώντων και την αστοργία κυβερνήσεων -την οποία αντικαθιστούσε με επιτυχία η ακαταπόνητη επιχειρηματικότητα- για τον κλάδο, τον «υπό της εθνικής σημαίας διασπείροντα... επωφελή προπαγάνδαν, αναγκαίαν προς αναζωπύρησιν των μεγάλων ιδεών». Αναγόμενος στα ανάλογα των ευρωπαϊκών κρατών και μεταφέροντας τα όσα «οι εφοπλισταί υποδεικνύουσιν», πρότεινε μέτρα από την ενοποίηση της ναυτικής νομοθεσίας των ναυτικών χωρών έως τη ναυτική εκπαίδευση και κυρίως την άρση επιβαρύνσεων και ποικίλων νομοθετικών διατυπώσεων που ασκούσε το κράτος, έμμεσα ή άμεσα, στους εφοπλιστές για την απόκτηση πλοίων.

Ως Υπουργός Ναυτικών (1908-1909) στην κυβέρνηση Γεωργίου Θεοτόκη συγκρότησε την Ελληνική Ένωση Ναυτικού Δικαίου, η οποία προετοίμασε τον νόμο ΓΨΙΖ' για την εμπορική ναυτιλία. Μεταξύ άλλων καινοτομιών, καθιερώθηκε ο θεσμός της ναυτικής υποθήκης που αντικατέστησε τον θεσμό της πώλησης «επί εξωνήσει», επιτράπηκε η συνομολόγηση ναυτικής υποθήκης επί ελληνικού πλοίου στο εξωτερικό και βελτιώθηκε ο θεσμός της συμπλοιοκτησίας. Το νέο νομοθετικό πλαίσιο θεωρείται ότι άνοιξε ευρείς ορίζοντες για την ελληνική ναυτιλία, «διότι αφόβως πλέον και το αλλοδαπόν κεφάλαιον ήλθεν αμερίστως αρωγόν εις τας ναυτιλιακάς επιχειρήσεις».

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΙΧ : ΟΜΑΔΕΣ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 20^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Katerina Papakonstantinou & Ilias Bissias, *Interest groups and politics: ship-owners and political power in Greece in the 1960's and 1970's*

In the paper we will examine the interrelations between members of the ship-owners' community and the political elite in Greece during the 1960's and 1970's. Immediately after the Second World War most Greek ship-owners moved their operational headquarters to the USA and Great Britain and preferred registering their ships under foreign flags. The relationship between the Greek governments and the ship-owners' world were mediocre if not troublesome at times, yet again some considerable political efforts were developed and adopted in the 1950s in order to strengthen the Greek flag and attract more vessels in the Greek Register of ships.

A series of laws in the late 60s had as a pivotal goal the 'repatriation' of ship and proved successful as many Ship-owners not only showed their preference for the newly redesigned Greek Ship register but repatriated their headquarters to Piraeus. In

this respect the Greek governments aimed to attract part of the enormous -for national standards- maritime income to the Greek treasury; on their side Greek ship-owners faced new challenges in a somewhat hostile environment thus developing new strategies and tactics that were initiated after careful planning. The gradual return of important ship-owners to Piraeus in the beginning of the 1970s redeveloped and strengthened the until then troublesome municipality as a major maritime center.

We will research the strategies and tactics followed by Greek ship-owners in order to negotiate and gain economic and political security, stability and tolerance in their homeland. The attempts of most Ship-owners to adapt to the new political and economic environment that were formed after the collapse of the junta in 1974 were reflected in the political efforts made by Union of Greek Ship-owners to improve their public image and to win the press' sympathy, especially in the late 1970s. It was an effort that reshaped past ideologies and communication practices and allowed them to abandon their bunker mentality in previous decades especially towards notions such as extroversion and openness.

Χρήστος Τσάκας, *Απαλλοτριώσεις και συμβάσεις υπό αίρεση: η ύστερη φάση της δικτατορίας, 1973-1974.*

Η τελευταία περίοδος της δικτατορίας, από την ανατροπή του Παπαδόπουλου μέχρι και τη μεταπολίτευση, παραμένει ίσως η πιο άγνωστη περίοδος της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, καθώς έχει σκιαστεί από το πραξικόπημα στην Κύπρο και τις ραγδαίες πολεμικές και πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν. Ωστόσο, η συγκεκριμένη περίοδος έχει επηρεάσει αποφασιστικά την εικόνα που έχουμε σήμερα για ολόκληρη την επταετία, βασικό χαρακτηριστικό της οποίας θεωρείται η κοινωνική και πολιτική απομόνωση της δικτατορίας... Η επέμβαση της 25^{ης} Νοεμβρίου του 1973, γίνεται στο όνομα της αποκατάστασης των «αρχών της 21^{ης} Απριλίου» και της «κάθαρσης από την ωσμή των σκανδάλων που κατακλύζουν την χώρα και φθείρουν το κύρος των Ενόπλων Δυνάμεων». Η πρωτοβουλία για την επέμβαση αυτή λαμβάνεται από μία ομάδα κατώτερων αξιωματικών οι οποίοι εμφανίζονται δυσαρεστημένοι από το εγχείρημα πολιτικοποίησης του καθεστώτος. «Πολιτικοποίηση» την οποία θεωρούν συνυφασμένη με τη διάβρωση του «επαναστατικού» ύφους και του στρατιωτικού ήθους της εξουσίας (τους)... Από τις πρώτες κινήσεις της κυβέρνησης Ανδρουτσόπουλου είναι η ακύρωση απαλλοτριώσεων που είχαν δρομολογηθεί για τις ανάγκες συμβάσεων-μαμούθ και οι οποίες είχαν διαφημιστεί από το παπαδοπουλικό καθεστώς, ως ιστορικές επενδύσεις. Χαρακτηριστική σε αυτό το πλαίσιο είναι η ακύρωση της σύμβασης για το Γ' Δωλιστήριο στα Μέγαρα, η οποία ανακοινώνεται από τους νέους υπουργούς Βιομηχανίας και Γεωργίας σε πάνδημη συγκέντρωση των κατοίκων της περιοχής, πριν ακόμη και από την εξαγγελία των προγραμματικών δηλώσεων της κυβέρνησης. Τα συνθήματα που κυριαρχούν στα πανό των συγκεντρωμένων ποικίλλουν από το «Είμαστε μαζί σας» μέχρι το «Ναι στον τουρισμό – όχι στη βιομηχανία». Φυσικά, η κίνηση αυτή δεν είναι τυχαία. Η σύμβαση είχε υπογραφεί με τον Όμιλο Ανδρεάδη, ο οποίος είχε αναδειχτεί σε στυλοβάτη του καθεστώτος Παπαδόπουλου. Ανάλογες (αν και λιγότερο εντυπωσιακές) κινήσεις από την ιωαννινδική κυβέρνηση θα ακολουθήσουν αναφορικά και με άλλους μεγάλους επιχειρηματίες που είχαν συνεργαστεί στενά με το απριλιανό καθεστώς. Σε τι αποσκοπούν οι επιλογές αυτές; Με ποιον τρόπο θα επηρεάσουν τις σχέσεις εκπροσώπησης του καθεστώτος με τον επιχειρηματικό κόσμο; Η ανοιχτά εχθρική αυτή στάση έναντι των πολύκροτων συμβάσεων της προηγούμενης περιόδου θα σηματοδοτήσει μία ευρύτερη αναδιάρθρωση

των κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών; Τα ερωτήματα αυτά θα απασχολήσουν την ανακοίνωση, η οποία θα αξιοποιήσει σχετικά δημοσιεύματα του πολιτικού και οικονομικού Τύπου, επίσημες εκδόσεις οργανώσεων του επιχειρηματικού κόσμου, προφορικές συνεντεύξεις στελεχών των οικονομικών επιτελείων της δικτατορίας και γραπτών μαρτυριών πρωταγωνιστών της περιόδου.

Στράτος Δορδανός, *Krupp vs Ehrhardt: Γερμανικοί επιχειρηματικοί ανταγωνισμοί για τα ελληνικά εξοπλιστικά προγράμματα πριν τους Βαλκανικούς Πολέμους*

Οι ανταγωνισμοί μεταξύ των μεγάλων ξένων επιχειρήσεων για την ανάληψη των παραγγελιών στο πλαίσιο των εξοπλιστικών προγραμμάτων των βαλκανικών κρατών δεν ήταν ούτε ασυνήθεις αλλά και ούτε και ένα σποραδικό φαινόμενο. Αντίθετα, θα έλεγε κανείς πως ο διαγωνισμός αυτός μεταξύ των ξένων οικονομικών συμφερόντων εξυπηρετούσε δύναμει τους παραγγελιοδόχους, όταν φυσικά οι τελευταίοι ήταν σε θέση μέσω των κατάλληλων διπλωματικών χειρισμών αλλά και γενικότερων παρασκηνακών διαβουλεύσεων να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους τις αποκλίνουσες επιδιώξεις στο χώρο της ιδιωτικής οικονομίας, επιτυγχάνοντας τις πιο συμφέρουσες συμφωνίες. Ειδικότερα δε οι βαλκανικές αγορές θεωρούνταν ιδιαίτερα δυναμικές λόγω της έντασης των ανολοκλήρωτων εθνικισμών και των πολλαπλών εδαφικών εκκρεμοτήτων που είχε κληροδοτήσει η προηγούμενη πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων και οι συνεπακόλουθες αντικρουόμενες βλέψεις τους στην ευρύτερη περιοχή. Στο πλαίσιο αυτό η κατά καιρούς στροφή προς τις γαλλικές, τις αγγλικές και τις γερμανικές ως επί το πλείστον αγορές για την προμήθεια πολεμικού υλικού για τον στρατό και το ναυτικό έγερνε ασφαλώς την πλάστιγγα προς μια συγκεκριμένη χώρα κάθε φορά, πριμοδοτώντας την με βραχεία ή μακροπρόθεσμα πλεονεκτήματα σε σχέση με τους άλλους ανταγωνιστές της. Τι συνέβαινε, όμως, στην περίπτωση εκείνη που «ομοεθνείς» επιχειρήσεις, με παράδοση και μακρόχρονη πορεία στην παραγωγή πολεμικού υλικού, κατέληγαν να ανταγωνίζονται για την κατακύρωση των ίδιων συμβολαίων σε μια ή περισσότερες χώρες; Η παρούσα πρόταση εστιάζει στη διαμάχη που ξέσπασε μεταξύ δύο γερμανικών κολοσσών για τα ελληνικά εξοπλιστικά προγράμματα στην ξηρά και στη θάλασσα και στην οποία ενεπλάκη, φυσικό και αναμενόμενο, η πολιτική ηγεσία αμφοτέρων των χωρών. Με ποιον τρόπο η ελληνική πλευρά θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί αυτή τη σύγκρουση για να πετύχει την καλύτερη συμφωνία και σε ποιον βαθμό επεχείρησε να το κάνει; Από την άλλη, ποιων θελκτικών μεθόδων -νόμιμων ή αθέμιτων- μετήλθαν τα ιδιωτικά οικονομικά συμφέροντα με σκοπό να επηρεάσουν την πολιτική ηγεσία, σε μια προσπάθεια να αποκτήσουν το προβάδισμα στην ελληνική και κατ' επέκταση στη βαλκανική αγορά των εξοπλισμών σε μια κρίσιμη χρονικά στιγμή; Επιπλέον, ποια θέση έλαβε η γερμανική κυβέρνηση μέσω των επιτετραμμένων της στην Αθήνα στη σημειωθείσα σύγκρουση μεταξύ των επιχειρήσεων μετάλλου Krupp της Έσσης και Ehrhardt του Ντίσελντορφ, έχοντας ως διακύβευμα την σταθερή και σθεναρή προώθηση συνολικά των γερμανικών συμφερόντων στα Βαλκάνια έναντι των άλλων ξένων ανταγωνιστών

Minna Rozen, *Capital and Power and the "Big Fire"*.

The proposed paper will display the interplay between major Jewish entrepreneurs in Salonika, the Jewish Community and the Greek Government , which led to the replanning of Thessaloniki following the "Big Fire" of 1917.

The use made by the Modiano family of their economic power and their political influence inside the Jewish community in order to influence its members to accept a settlement beneficial for the Modiano interests and unbeneficial to the interests of the majority of the community members is the main subject of the paper. The paper is based on the archives of the Jewish Community, The archives of the Conjoint Committee for Foreign Affairs of the Jewish Communities of Great Britain, published documents from the Archives of the Greek Foreign Ministry, and newspapers of the period.

Fabrice Akono & Nicolas A. Metaxides, *Confrontation et/ou coopération entre pratiques politiques et logiques économiques dans le processus de la création de l'imaginaire entrepreneurial en Afrique subsaharienne.*

L'entrepreneuriat comme institution économique est largement façonné par les relations sociales et les pratiques politiques. Le but de cet article est de démontrer que, le climat des affaires et la «tradition» entrepreneuriale, sont le résultat d'un processus politique et économique en pleine mutation. Nous essayons de montrer que chaque groupe d'entrepreneurs (ex. les Grecs du Cameroun) a, pour réussir dans les affaires, un certain nombre de défis à relever tant sur le plan sociopolitique qu'au niveau culturel.

Le cadre chronologique de cette étude débute dès 1947. Cette période coïncide avec les quinze dernières années de l'administration coloniale, allant jusqu' à la transition vers l'indépendance du pays et le développement de l'état -nation camerounais moderne.

La politique coloniale a renforcé les élites commerciales étrangères afin de gérer et compléter sa propre faiblesse administrative. Les politiques post-coloniales ont, pour elles, valorisé les structures économiques coloniales tout en s'efforçant de créer de nouvelles élites dans les affaires, dans le cadre du besoin de la création d'une bourgeoisie politico-économique. Par contre, nous observons au Cameroun une élite économique qui paraît ne pas avoir de relations intimes avec le pouvoir politique (ex. Bamilékés).

L'image postcoloniale de l'environnement économique se caractérise également par une variété de facteurs exogènes tels que les politiques d'ajustement structurel, les incitations des organismes internationaux, « l'itinéraire» souvent chaotique de la marche vers la démocratisation, qui ont pour effet de renforcer le secteur informel de l'économie, qui fonctionne en Afrique comme une institution de réglementation nécessaire à la cohésion sociale, en particulier dans les centres urbains.

Deux facteurs ont ainsi permis aux Grecs du Cameroun de jouer un rôle déterminant dans le secteur économique et précisément dans le domaine commercial au Cameroun. Le premier facteur est lié aux conséquences de la crise des années 1930, car celles-ci leurs ont permis de s'introduire dans le circuit commercial camerounais à

travers l'exportation des produits de rentes. Le second facteur quant à lui, s'explique par la décision des autorités du Cameroun de poursuivre -au moins entre 1960 et 1970-, la politique entrepreneuriale déjà en vigueur au Cameroun sous domination française. Successivement, le pouvoir politique a donné –comme c'était normal d'ailleurs -, une occasion d'ouverture du circuit commercial vers une nouvelle élite bourgeoise locale. Mais, comme l'environnement socio-économique du pays d'accueil n'a jamais été hostile aux étrangers, les décisions des Grecs dans les affaires sont, par la suite, plutôt liées à la conjoncture économique mondiale et leurs particularités socioculturelles, ainsi qu'au manque de soutien et d'intérêt de la part de leur pays d'origine.

Christina Agriantoni & Evridiki Sifneos, *Businessmen involved in politics; Greece, 1880-1940*

This paper explores some of the ways in which business and politics come in contact. Taking for granted that markets and politics are closely connected, we try to understand how businessmen and political authorities communicate, negotiate and shape common or divergent views and how the particular historical context influences this dialogue. Businessmen directly involved in politics can help to better understand this process. As an introduction, we discuss the portrait of different economic actors that became parliament members in the 19th and 20th centuries and then we focus on two different entrepreneurial sectors –and the relevant policy domains–, merchant marine and industry, in the period 1890-1930. In the shipping sector, the action of Epameinondas Embeirikos, a modernizing ship-owner and a politician, trying to introduce a new institutional framework in order to support the passage of the merchant marine from sail to steam (1890-1910), reveals the impact of long-established local interests, whereas the subsequent close connection of his nephew Leonidas Embeirikos with Venizelos and his party (1910-1920), speaks of the limits of political affiliation of the entrepreneurs and the importance of the strategic considerations on behalf of the political leaders. In the industrial sector, the dialogue took early enough institutional forms (the League of Industrialists was created in 1907) and was heavily influenced by ideological factors, namely a prevalent negative attitude towards the industrial perspectives of the country. The episodes of this dialogue that are shortly presented (1910-14, 1918-22, 1928-32) show the importance of social concerns and ideology, but also, again, of strategic considerations, in the shaping of the industrial policy of the country. Concluding remarks stress the complexity and strong dependency from the historical context of both policy domains, a complexity which leaves little room for simplifying efficiency or economic rationality theories.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ XI: ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΕΣ ΑΓΟΡΕΣ, ΝΕΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Ελευθερία Δέλτσου, *Αγρο- και οικο- τουριστικές επιχειρήσεις στα τέλη του 20^{ου} αι. και στις αρχές του 21^{ου} αι.: Παρατηρήσεις για νέες μορφές επιχειρηματικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης*

Εδώ και δύο δεκαετίες η επιχειρηματικότητα αποτελεί κεντρικό αναπτυξιακό άξονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις αποκαλούμενες Λιγότερο Προνομιούχες Περιοχές, αλλά και για άλλες κατηγορίες που θεωρούνται κατάλληλες για χρηματοδότηση. Η αντίληψη ότι αυτές οι χρηματοδοτήσεις αποτελούν απλώς μια οικονομική στόχευση για την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών και των περιφερειών αγνοεί τις πολιτισμικές διαστάσεις του οικονομικού και μιαν εννοιολόγηση του πολιτικού, όπως την όρισε ο Appadurai, ως οποιαδήποτε συνθήκη που αφορά σε σχέσεις ισχύος. Επικεντρωνόμενη αφενός σε προγράμματα της Ε.Ε. και αφετέρου σε επιχειρήσεις που χρηματοδοτήθηκαν από αντίστοιχα προγράμματα, η ανακοίνωση αυτή θα αναλύσει τη συνδιάθρωση του οικονομικού με πολιτικές του πολιτισμού που αναδεικνύουν τον αγροτικό πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον ως καταναλωτικά αγαθά. Αγρο- και οικο-τουριστικές επιχειρήσεις, εκδηλώσεις για την τουριστική προβολή περιοχών, αλλά και η προώθηση τοπικών προϊόντων και άλλες πρακτικές συνδέουν την τοπικότητα με την τουριστική οπτική και αναδεικνύουν μιαν επιτελεστική προσέγγιση της τοπικότητας που εμπεριέχει ουσιοποιητικές ιδιότητες του παρελθόντος. Η έννοια της παραδοσιακότητας, οι φυσικές ιδιότητες των προϊόντων, αλλά και λόγοι περί «φυσικού και πολιτισμικού πλούτου» συνιστούν αφενός επιμέρους συστατικά στοιχεία της τοπικότητας, αφετέρου άμεσα στοιχειοθετούν τη φύση και τον πολιτισμό ως εμπορεύματα και καταναλωτικά αγαθά. Αλλά και οι εκδηλώσεις προβολής, που αφορούν τελικά τόσο στους επισκέπτες όσο και στους ίδιους τους κατοίκους, κατασκευάζουν τους αγροτικούς τόπους με συγκεκριμένες ιδιότητες και διαμορφώνουν την αξία τους μέσα από τις επιτελεστικές πρακτικές της τοπικότητας. Η ISO πιστοποίηση, επιπλέον, αγρο- και οικο-τουριστικών επιχειρήσεων και αγροτικών προϊόντων, αλλά και συνολικά οι εμπλεκόμενοι φορείς στην τοπική ανάπτυξη συνδιαρθρώνουν την τοπικότητα με την παγκόσμια αγορά.

Σπύρος Δημανόπουλος, *Η ανάδυση της επιχειρηματικής ομάδας των ξενοδόχων του νομού Ηρακλείου, 1970-1980*

Στη συζήτηση για τη μεταπολεμική οικονομική ανάπτυξη έχει αναγνωριστεί ο ιδιαίτερα σημαντικός ρόλος του κράτους στην ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού. Ο τουρισμός αντιμετωπίστηκε ως νέα πηγή εσόδων που εξασφάλιζε άφθονο συνάλλαγμα καθώς και την ταυτόχρονη ενίσχυση του ισοζυγίου πληρωμών με σχετική ευκολία καθώς η ένταση εργασίας είναι χαρακτηριστική του κλάδου. Γι' αυτό και το ίδιο το κράτος επένδυσε σε τουριστικές υποδομές, ξενοδοχεία, λουτρικές εγκαταστάσεις, αρχαιολογικούς χώρους κλπ δίνοντας ταυτόχρονα κίνητρα στο ιδιωτικό κεφάλαιο να επενδύσει με στόχο τη συγκρότηση μιας ευρείας υποδομής μαζικού τουρισμού.

Ενώ οι μελετητές έχουν επισημάνει το ρόλο των κρατικών πολιτικών στην ανάπτυξη του τουρισμού, απουσιάζουν προσεγγίσεις που να εξετάζουν τον τρόπο της συμμετοχής του ιδιωτικού κεφαλαίου στον νέο αυτό και σχεδόν άγνωστο για τους περισσότερους επιχειρηματίες κλάδο των μαζικών υπηρεσιών.

Για την διερεύνηση του ζητήματος αυτού εστιάζουμε στο παράδειγμα των ξενοδόχων του νομού Ηρακλείου. Το παράδειγμα της περιοχής του Ηρακλείου είναι χαρακτηριστικό, καθώς την περίοδο (τέλος δεκαετίας 1960) που ξεκινά τοπικά η τουριστική ανάπτυξη η πόλη του Ηρακλείου διαθέτει μεγάλη σε όγκο και ανθούσα ελαφρά βιομηχανία μεταποίησης, κυρίως αγροτικών προϊόντων, με σημαντική εξαγωγική δραστηριότητα (σταφίδες, σταφύλια, λάδι, κρασί). Σ' αυτό το παραγωγικό περιβάλλον οι ιδιωτικές τουριστικές επενδύσεις προωθούνται από το κράτος με ευνοϊκές έως εξαιρετικά ευνοϊκές χρηματοδοτήσεις και ανοιχτή υποστήριξη των κρατικών υπηρεσιών στις επενδύσεις αυτές, σε αντιρρόπηση των αυξημένων επιχειρηματικών κινδύνων από μια νέα και σχεδόν άγνωστη αποδοτικότητα για τους επιχειρηματίες επένδυση. Τα νέα ζητήματα που έπρεπε να κατανοηθούν και να λυθούν από τους νεοεισερχόμενους στον κλάδο επιχειρηματίες ήταν η διαπραγμάτευση με το κράτος για τους ειδικούς όρους πίστωσης, η διαφορετική αρχιτεκτονική και χωροταξία των τουριστικών επενδύσεων, οι οικοδομικές εργασίες μεγάλης κλίμακας, η μαζική τροφοδοσία των μονάδων και οργάνωσης της λειτουργίας των νέων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων και μπαγκαλόους. Όμοια έπρεπε να εκτιμηθεί το κόστος της νέας εξειδικευμένης ξενοδοχειακής εργασίας, την καλλιέργεια των δεξιοτήτων της οποίας αναλάμβαναν εντός των επιχειρήσεων οι διευθυντές, απόφοιτοι συνήθως της σχολής τουριστικών επαγγελματιών Ρόδου.

Στο πλαίσιο αυτό θα εξετάσουμε ποιο είναι το επιχειρηματικό προφίλ αυτών που εμπλέκονται στις τουριστικές επενδύσεις, ποιες άλλες οικονομικές δραστηριότητες είχαν στο παρελθόν ή έχουν παράλληλα με την ανάπτυξη τουριστικών επιχειρήσεων. Τέλος θα παρακολουθήσουμε ειδικότερα τη διαπραγμάτευση του κράτους και των επιχειρηματιών για τους όρους που θα κάνουν αποδοτικές τις τουριστικές επενδύσεις (χρηματοδότηση - πίστωση, χωροταξία και αρχιτεκτονική, εκπαίδευση εργατικού δυναμικού και οργάνωση της εργασίας στο εσωτερικό των επιχειρήσεων).

Γιώργος Ιωαννίδης, *Δημιουργώντας αγορές από το τίποτα: η περίπτωση της Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης στην Ελλάδα*

Η στροφή στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης που παρατηρήθηκε τόσο στην Ευρώπη, όσο και στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του '90, είχε ως συστατικό στοιχείο την ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, η ανάπτυξη της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης (ΣΕΚ) αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα κεφάλαια της πολιτικής απασχόλησης. Ο λόγος είναι ότι στην ουσία έχουμε να κάνουμε με τη συνειδητή προσπάθεια δημιουργίας μιας αγοράς «από το μηδέν». Δευτερεύοντος, διότι μέσω αυτής της πολιτικής επιχειρήθηκε να ξεπεραστούν οι χρόνιες ανεπάρκειες του συστήματος ασφάλισης κατά της ανεργίας (επιδόματα ανεργίας).

Το ενδιαφέρον της υπόθεσης αφορά το γεγονός ότι στην ουσία έχουμε να κάνουμε με μια συνειδητή προσπάθεια από την πλευρά του κράτους, να διαμορφωθεί και αναπτυχθεί μια αγορά σε μια χώρα που οι σχετικές δομές ήταν ουσιαστικά ανύπαρκτες έως και τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Αυτή η πορεία πέρασε από διάφορα στάδια κάθε ένα από τα οποία αποτυπώνει και μια διαφορετική φάση εξέλιξης: την αρχική παντελή έλλειψη του οποιοδήποτε ρυθμιστικού πλαισίου σε συνδυασμό με την γενναία χρηματοδότηση με ευρωπαϊκούς πόρους που ευνόησε την πρωτογενή συσσώρευση κεφαλαίου· την «ρυθμισμένη εκκαθάριση της αγοράς» κατά τη δεύτερη φάση, η οποία συνδύαζε αφενός ένα

σύστημα περιορισμού των εν λόγω επιχειρήσεων (ΚΕΚ), αφετέρου μια σειρά ρυθμίσεων και πρακτικών που διασφάλιζαν ένα ελάχιστο μερίδιο αγοράς για κάθε μία από τις επιχειρήσεις που συμμετείχαν στο νέο σύστημα αλλά και την αποτροπή υπέρμεγέθυνσης κάποιας από αυτές και την φάση της πλήρους απελευθέρωσης της αγοράς και της επέκτασής της σε παραπλήσια πεδία.

Το παραπάνω σύστημα, διαμόρφωσε ένα σύμπλεγμα συμφερόντων στο οποίο αλληλοδιαπλέκονταν τα συμφέροντα του κράτους, των κοινωνικών εταίρων και των ιδιωτικών επιχειρήσεων κατάρτισης. Στο υπόβαθρο αυτού του συστήματος βρίσκονται οι κοινοτικοί πόροι, δηλαδή πόροι δημόσιοι των οποίων η κατανομή επηρεάζεται καθοριστικά από τις κρατικές επιλογές.

Αντικείμενο της παρουσίασης θα είναι η κριτική εξέταση της ιστορίας της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης στην Ελλάδα σε μια προσπάθεια να αναδειχτεί η πολιτική της οικονομία, δηλαδή η αλληλοδιαπλοκή ή ενίοτε η σύγκρουση των συμφερόντων των βασικών παικτών, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκαν οι εντάσεις και οι τελικές συνέπειες για το ελληνικό σύστημα της ΣΕΚ.

Γιάννης Καλογήρου, *Η Κοινωνία της Πληροφορίας στην Ελλάδα: ο δύσβατος δρόμος*

Στην ανακοίνωση αυτή, επιχειρείται να περιγραφεί και να αναλυθεί η περιπέτεια της εισαγωγής, της διάχυσης της χρήσης και εντέλει της λειτουργικής αξιοποίησης των τεχνολογιών της πληροφορικής και των σύγχρονων επικοινωνιών (ΤΠΕ)- και των συνδεδεμένων με αυτές κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών εξελίξεων- στην Ελλάδα. Με λίγα λόγια επιχειρείται ο εντοπισμός του κύκλου ανάπτυξης και η ανάδειξη των διαρθρωτικών εμποδίων και των προωθητικών δυνάμεων του εγχειρήματος που απεκλήθη Κοινωνία της Πληροφορίας στην περίπτωση της Ελλάδας.

Η υιοθέτηση και η διάχυση νέων τεχνολογιών και μάλιστα γενικού σκοπού, όπως είναι οι ΤΠΕ, σε διάφορες κοινωνίες- αλλά και σε τμήματά τους- διαφοροποιείται λόγω των διαφορετικών συνθηκών και διεργασιών υποδοχής (αποδοχής και αντίστασης) αλλά και σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ανάπτυξη ικανοτήτων και διεργασιών κοινωνικής εκμάθησης, τεχνολογικής απορρόφησης και μετασχηματισμού που συνδέονται και με αντίστοιχες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συγκρούσεις.

Οι τεχνολογίες της πληροφορικής και των σύγχρονων επικοινωνιών είναι ταυτοχρόνως «μέσο» και «πηγή» της πληροφορίας και της γνώσης. Η δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στην πληροφορία και τη γνώση έχει ξεπεράσει κάθε ιστορικό προηγούμενο. Όμως, η διαχείριση, η αξιολόγηση, η αξιοποίηση και η μόχλευση της διαθέσιμης πληροφορίας και της γνώσης δεν είναι εύκολη σε ένα περιβάλλον κατακλυσμού πληροφοριών, όπου η διάκριση της αξιόπιστης πληροφορίας και της έγκυρης γνώσης από τα σκουπίδια πολλές φορές συσκοτίζεται. Επιπροσθέτως, όλο και περισσότερο συνειδητοποιείται ότι ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη των πληροφοριακών συστημάτων έχει σε σημαντικό βαθμό αγνοήσει την πλευρά του χρήστη και τον πραγματικό κόσμο της εφαρμογής και της αξιοποίησής τους, που πολύ απέχει από ιδανικά μοντέλα.

Η έγκαιρη τοποθέτηση (positioning) της μεταπολιτευτικής Ελλάδας στον πυρήνα των ευρωπαϊκών εξελίξεων και η παραδοσιακή διασύνδεση των διαφόρων (πολιτικών,

επιστημονικών κ.α.) ελίτ της ελληνικής κοινωνίας με τα διεθνή δρώμενα επέτρεψε την έγκαιρη αναγνώριση των επερχόμενων τεχνολογικών αλλαγών στους τομείς της διαχείρισης και της διακίνησης της πληροφορίας και των τηλεπικοινωνιών. Όμως, ο δρόμος της μετατροπής της σύλληψης σε πράξη αποδεικνύεται μακρύς και δύσβατος. Η χρήση των διαθέσιμων πόρων, ιδίως, στις ελληνικές συνθήκες- και στο πλαίσιο υπερβολικά ανελαστικών διαδικασιών για την αξιοποίησή τους- δεν είναι ούτε αυτόματη ούτε εύκολη. Άλλωστε, οι νέες τεχνολογίες είναι ανατρεπτικές. Η αξιοποίησή τους απαιτεί και προϋποθέτει συνοδευτικές οργανωτικές και θεσμικές αλλαγές, κυρίως δε αλλαγές νοοτροπιών, αντιλήψεων και τρόπων εργασίας. Έτσι, η ανάπτυξη της Κοινωνίας της Πληροφορίας επιβαρύνεται με τα προβλήματα και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν ιστορικά όλες οι μεταρρυθμίσεις και οι μεγάλοι θεσμικοί και τεχνολογικοί εκσυγχρονισμοί στη χώρα μας. Η χώρα μπαίνει στον λαβύρινθο της υλοποίησης. Επιπροσθέτως, τη δύσκολη και αργή υλοποίηση έργων ΤΠΕ συνοδεύει η ακόμη δυσκολότερη λειτουργική αξιοποίησή τους.

Η κατανόηση των σύγχρονων δομικών προβλημάτων ανάπτυξης της Κοινωνίας της Πληροφορίας στη χώρα μας μπορεί να διευκολυνθεί από την αξιοποίηση ορισμένων διαπιστώσεων σχετικά με τη διαχρονική στάση και σχέση της ελληνικής κοινωνίας με τις τεχνολογικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα:

α) Η χώρα μας [έκθεση της ομάδας εργασίας του e-business forum με θέμα: «Κοινωνία της Πληροφορίας, κοινωνιολογία και τεχνολογία», 2002] είναι γενικώς σε θέση να παρακολουθεί τις τεχνολογικές τάσεις, τα κύματα εκσυγχρονισμού και τους μεγάλους μετασχηματισμούς που εξελίσσονται στο διεθνές περιβάλλον. Δείχνουμε ως κοινωνία μια ευκολία πρόσληψης και μια δεκτικότητα στις νέες τεχνολογικές και ευρύτερα καινοτομικές τάσεις. Χρησιμοποιούμε εύκολα την τεχνολογία όταν διατίθεται ενσωματωμένη σε τελικά καταναλωτικά προϊόντα (π.χ. το κινητό τηλέφωνο) ή σε τεχνικό εξοπλισμό. Όμως, δυσκολευόμαστε στην αφομοίωση και την εμπάθυνση τεχνολογικών καινοτομιών που απαιτούν οργανική διασύνδεση με την οργάνωση της εργασίας και της παραγωγής, με θεσμικές μεταβολές, με αλλαγή νοοτροπιών, με σύνθετα τεχνολογικά έργα στα οποία εμπλέκονται πολλοί και διαφορετικοί φορείς στην υλοποίησή τους. Είναι χαρακτηριστικά ορισμένα σύγχρονα παραδείγματα.

β) Η χώρα μας έχει διαμορφώσει μια δέσμη ικανοτήτων για την παραγωγή μεγάλων και μικρότερων κατασκευαστικών έργων υποδομής που δεν απαιτούν για την αξιοποίησή τους μεγάλες αλλαγές και προσαρμογές ή εμπλοκή στη λειτουργία τους πολλών φορέων. Δεν συμβαίνει το ίδιο με τα έργα ΤΠΕ. Τα έργα αυτά απαιτούν έγκαιρη και ενεργό εμπλοκή του χρήστη, προϋποθέτουν και συνεπάγονται σημαντικές οργανωτικές και λειτουργικές αλλαγές και κυρίως αλλαγές στις νοοτροπίες και στον τρόπο οργάνωσης της εργασίας, απαιτούν διαφορετικού τύπου ειδικές ικανότητες οργάνωσης και διοίκησης έργων. Έτσι, δυσκολευόμαστε να αξιοποιήσουμε την πληροφορική στη δημόσια διοίκηση, αδυνατούμε να προωθήσουμε τη διασύνδεση και τη διαλειτουργικότητα των πληροφοριακών συστημάτων και υποδομών ώστε να έχουμε ηλεκτρονικές υπηρεσίες σε πραγματικό χρόνο, καθυστερούμε στη φθινή και ευρεία διάδοση της ευρυζωνικής πρόσβασης και χρήσης.

Η ελληνική οικονομία χρειάζεται, ιδιαίτερα σήμερα στις συνθήκες της βαθείας και παρατεταμένης ύφεσης, τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών για να μπορέσει να μπει σε μια νέα και ποιοτικότερη αναπτυξιακή τροχιά και να σταθεί στον

εξελισσόμενο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Ο έλληνας πολίτης χρειάζεται τις ΤΠΕ για να διευρύνει τις δυνατότητές του και να ενδυναμώσει την παρουσία του. Η ελληνική κοινωνία χρειάζεται τις ΤΠΕ για να βελτιώσει την ποιότητα των υπηρεσιών που διασφαλίζει στους πολίτες της, για να μην αποκοπεί από τις διεθνείς εξελίξεις. Ο αναστοχασμός για την πορεία της ΚτΠ στη χώρα μας και η εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων από τις επιτυχίες και τις υστερήσεις, από τη συσσωρευθείσα πείρα στον ελληνικό και τον διεθνή χώρο μπορεί να βοηθήσει αποτελεσματικά.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΧΠ : ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ

Orly C. Meron, *Ethnic professionals and public utilities: Jewish engineers in Greece between the wars*

Already in 1960, Noble prizewinner Simon Kuznets argued that minorities preferred to work in the private, competitive sector as opposed to the public sector in an attempt to avoid discrimination. Since then, theories dealing with ethnic entrepreneurship have demonstrated a link between the structure of opportunities and the activity of ethnic entrepreneurs. They also argued in particular that entrepreneurial opportunities in the public sector tend to be blocked to minorities.

Based on un-published Jewish archival documents, this paper will attempt to make an inter-ethnic comparison between the activities of Jewish and Greek engineers, mainly in reference to public utilities. The proposed paper will explore the hypothesis that Jews involved in professions that require intensive investments of human capital (e.g. engineering) rarely undertook contracts for public infrastructure projects initiated by the Greek government—starting from the mid-1920s, following the transfer, and especially during the 1930s. Lacking connections and networks of communication with the Greek administration, when government intervention increased during the 1930s, the Jewish engineer-contractors adopted new, special entrepreneurial strategies to gain entrance to the public infrastructure tender process, especially in Macedonia.

Giulio Mellinato, *The origins of Finmare. A technocratic reform beyond state and market in fascist Italy*

Since national unification, the Italian political elites have considered the transport sector as one of the main tools to fill the economic gap with the more developed countries. For this reason, in unified Italy a true competitive maritime transport market was unknown, and it was substituted by a convoluted relationship between state incentives, public funding and private enterprises. This complex and unstable system carried out public services through the activities of private enterprises, inside an economic environment marked by a long lasting protectionism. In the first half of the 1880s, a national shipping policy tradition began to replace the sum of maritime activities inherited from the different states of pre-unification period. The new maritime policy subjected the shipping Companies to the interests and wishes of the dominant political groups, heavily influenced by regional lobbies. Often the expectations of a part of the country were privileged at the expense of others, creating tensions and large dissatisfaction. During the following decades, Italian maritime policy was an exhausting search for a compromise among different needs, often

satisfied by increasing state payments to ease the disappointment. The political power also defined the internal architecture of the maritime transport sector, with the distribution of services and profit opportunities among shipping companies, using public expenditures as a corrective for business distortions or suboptimal allocation of resources. After several failed attempts to rationalize the system, in 1936 was founded the holding Finmare, wholly owned by the state, which controlled about 90% of the national fleet engaged in transcontinental shipping lines. Finmare was created together with the design of a new plan for public financing directed to maritime transport, which lasted almost fifty years. Finmare was actually a hybrid: a company wholly owned by the State, but working along market criteria, within a highly competitive sector, as international ocean freight market. As a matter of fact, this ideal approach was not always maintained. Interferences coming from political interests were frequent, and repeatedly extra-quota state financial help was allocated to Finmare to cover its budget. But the original picture, based on a technocratic model of governance, remained as an ideal type for the everyday activities. In subsequent years, many managers coming from private companies became leaders inside the renovated Finmare state-owned shipping companies. In a peculiar case, former owners of a shipping company were co-opted as top managers inside the Finmare group. Even after the Second World War, the Finmare technocracy maintained the control over key technical decisions, confining the political intervention inside roles of pure representation or some secondary positions. The technocratic elite who led this change was composed of people who had much in common with the mid-level fascist leaders: middle-class origins, subordinate command experiences during World War I and nationalist political ideals. Their experience and their skills were used extensively during the difficult 1920s, when the shipping companies had to find new ways to contrast the steady decline in profitability of transport activities. They were then entrusted the task of managing the reconstruction of the national shipping and it was their choice to set up a working scheme that combined the dynamics of the market on one hand, state ownership and public funding on the other, and a key role of governance for themselves. Their political and ideal consistency with fascism has ensured to the technocrats free space during the dictatorship, while the technical expertise accumulated made them able to maintain their leadership posts also during the first republican years. The experience of Finmare can be presented as an example of relative efficiency in managing a service of primary importance for the national economy, both in overcoming the crisis following the Wall Street crash, and during the complete reconstruction of the national fleet after the Italian defeat in World War II. At the same time, the 1936 Italian maritime reform and its subsequent developments presents a model of interaction between economics and politics that may be interesting for those who want to understand the role of technical elites in the process of decision making.

Kostis Karpozilos, "*A rational experiment*": discussing the New Deal in times of Depression

In November 2008 the front-cover of *Time* depicted Barack Obama in close resemblance to Franklin D. Roosevelt under the caption "The New New Deal". At that same month, the *International Labor and Working-Class History* journal devoted its issue to a "scholarly controversy" on the "place of the New Deal in American History". The article of Jefferson Cowie and Nick Salvatore, which initiated the debate, made clear connections between the legacy of the New Deal and the quest for a new social contract in the early 21st century. The interrelation between history and

politics, the ways that historians address the past in connection with the social challenges of their present, is the main theme of this paper. By presenting the popular conception of historical analogies between the Depression Decade of the 1930s and the first crisis of the 21st century, I discuss the conflicting evaluations of the New Deal and the centrality of the social question in the contemporary historiographical debate. This is a debate interwoven with the shortcomings of the “New New Deal” and the appearance of radical counterweights –such as the “Tea Party” or the Occupy Wall Street movement; in this context, the historians’ desire for “a rational experiment” – that is how John Maynard Keynes characterized the New Deal– illustrates an intellectual retreat to an idealized past and underlines their contribution to theories of the “vital center”.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ XIII: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Άννα Μαχαιρά, Ο νόμος du cadenas του 1897 στη Γαλλία και ο ρόλος του στην υιοθέτηση μιας «εθνικής» πολιτικής οικονομίας

Σε περιόδους που η επάρκεια των σιτηρών ήταν διελκυστίνδα για τις κοινωνικές ισορροπίες, αλλά και αργότερα, όταν το δασμολογικό καθεστώς βασικών αγαθών ενέπλεκε πολιτικές επιδιώξεις, εμπορικές κερδοσκοπίες και αιτήματα των τοπικών κοινωνιών, η αρχή του νόμου du cadenas, δηλαδή η κυβερνητική παρέμβαση σε ζητήματα γενικού εμπορίου με απλά διατάγματα και χωρίς κοινοβουλευτική συζήτηση, ερχόταν στην επικαιρότητα, επιτρέποντας να σκιαγραφηθεί η διαπλοκή πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Η πρώτη εκδοχή του νόμου du cadenas εφαρμόστηκε στη Γαλλία το 1814 και αφορούσε στη δυνατότητα έκδοσης διατάγματος για όλες τις εισαγωγές πρώτων υλών και καταναλωτικών προϊόντων. Εφαρμόστηκε κυρίως στην εισαγωγή σιτηρών, η οποία, σύμφωνα με τους νόμους της Παλινόρθωσης του 1819 και του 1821 και κυρίως εκείνο του 1832, ρυθμιζόταν από την «κινητή κλίμακα», ένα καθεστώς ανάλογο της sliding scale των αγγλικών Corn Laws του 1828. Ο νόμος του 1814 επέτρεψε την αναστολή της «κινητής κλίμακας» και την ατελή εισαγωγή σιτηρών σε περιόδους που οι κακές εσοδείες και οι υψηλές τιμές απειλούσαν τους πληθυσμούς με γενικευμένο λιμό: αυτό συνέβη το 1847, επαναλήφθηκε το 1853 και έκτοτε η αναστολή της κινητής κλίμακας ανανεωνόταν κάθε χρόνο μέχρι το 1858. Με τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος των διεθνών συναλλαγών της Γαλλίας, το 1861, ο νόμος έπαψε να ισχύει. Οι προσπάθειες επαναφοράς του, αρχικά το 1894, και η τελική εφαρμογή του, το 1897, για τους δασμούς εισαγωγής σιτηρών, κρασιού και κρέατος, συνάντησαν πολύ πιο έντονες αντιδράσεις και συγκρούσεις. Ο νόμος του 1897 προκάλεσε περισσότερες διεργασίες σε σχέση με τον προκάτοχό του, όχι μόνο γιατί εφαρμόστηκε σε μία περίοδο μεταβατική για τη γαλλική οικονομική πολιτική αλλά και επειδή όριζε έναν ορισμένο τρόπο κυβερνητικής παρέμβασης σε ένα διαμορφωμένο κοινοβουλευτικό σύστημα. Οι συζητήσεις που ακολούθησαν την εφαρμογή του αναδεικνύουν τις σχέσεις των πολιτικών εκπροσώπων και των εκπροσώπων των αγορών με φόντο τις πιεστικές ανάγκες διαβίωσης των λαϊκών στρωμάτων των πόλεων.

Άγγελος Χοτζίδης, *Ο διεθνής οικονομικός έλεγχος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1881-1914): Η δράση των ευρωπαϊών πιστωτών και οι αντιδράσεις των οθωμανικών αρχών και των αγροτών*

Την ανακοίνωση της οθωμανικής κυβέρνησης, στις 6 Οκτωβρίου 1875, ότι αδυνατεί να εξυπηρετήσει το εξωτερικό δημόσιο χρέος της, ακολούθησε μετά από έξι έτη μία συμφωνία των ευρωπαϊών πιστωτών με το σουλτάνο για τη διευθέτηση του ζητήματος. Με διάταγμα που εξέδωσε στις 20 Δεκεμβρίου 1881 ο Αβδούλ Χαμίτ, γνωστό ως διάταγμα Μουχαρέμ, συστάθηκε η Επιτροπή Διαχείρισης Οθωμανικού Χρέους (Ε.Δ.Ο.Χ.). Η Επιτροπή αυτή ανέλαβε την είσπραξη διαφόρων προσόδων με σκοπό την αποπληρωμή του δημοσίου οθωμανικού χρέους. Επρόκειτο για τις προσόδους από το μετάξι, τα οινοπνευματώδη, τα χαρτόσημα, τα αλιεύματα και τα μονοπώλια του αλατιού και του καπνού. Το διοικητικό συμβούλιο της Επιτροπής στελεχωνόταν από τους εκπροσώπους των βρετανών, γάλλων, γερμανών, αυστροουγγρών, ιταλών και οθωμανών πιστωτών καθώς και από έναν εκπρόσωπο της Οθωμανικής Τράπεζας, ενώ την προεδρεία ασκούσαν εναλλάξ ο γάλλος και ο βρετανός εκπρόσωπος. Στη συνέχεια, από το 1888 και εξής, η ΕΔΟΧ ανέλαβε την είσπραξη επιπλέον προσόδων (κυρίως τη δεκάτη διαφόρων αγροτικών προϊόντων) για λογαριασμό ευρωπαϊκών τραπεζών και εταιριών (σιδηροδρομικών κ.ά.) που είχαν συνάψει συμβάσεις δανείων ή εκτέλεσης έργων με το οθωμανικό δημόσιο. Στις αρχές του 20ού αι. η Επιτροπή εισέπραττε περίπου το 30% των συνολικών προσόδων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και απασχολούσε περίπου 5.000 μόνιμους και 2.000 έκτακτους υπαλλήλους.

Το νομικό πλαίσιο λειτουργίας της ΕΔΟΧ είχε λεπτομερώς καθοριστεί, όχι μόνο από το διάταγμα του Μουχαρέμ, αλλά και από μεταγενέστερες συμβάσεις της οθωμανικής κυβέρνησης με την Επιτροπή ή τις ευρωπαϊκές εταιρίες. Όμως, συχνές ήταν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι οθωμανικές αρχές αντιδρούσαν στον τρόπο δραστηριοποίησης της Επιτροπής. Αντιδράσεις κατά της ΕΔΟΧ καταγράφονταν και μεταξύ των αγροτών σε ορισμένες επαρχίες, αν και σε γενικές γραμμές οι περισσότεροι παραγωγοί ήταν ικανοποιημένοι με τον τρόπο λειτουργίας της Επιτροπής, καθώς προτιμούσαν να καταβάλουν τις όποιες εισφορές τους σε αυτή παρά στους συχνά διεφθαρμένους οθωμανούς φοροεισπράκτορες.

Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο οι ευρωπαίοι πιστωτές δραστηριοποιήθηκαν ώστε να εισπράξουν τις προσόδους διαφόρων προϊόντων σε όλες τις επαρχίες της αυτοκρατορίας καθώς και η κατάδειξη της αντίδρασης των οθωμανικών αρχών (της κεντρικής κυβέρνησης και των τοπικών αρχών) αλλά και των αγροτών στη δραστηριοποίηση αυτή. Η ανάλυση βασίζεται στις ετήσιες οικονομικές εκθέσεις των διπλωματικών αντιπροσώπων της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Αυστροουγγαρίας σε διάφορες επαρχίες της αυτοκρατορίας καθώς και σε έγγραφα και εκδόσεις της ΕΔΟΧ.

Αλέξανδρος- Ανδρέας Κύρτσης, *Η 'τιτλοποίηση' της σοσιαλδημοκρατίας: πολιτική της ενεργούς ζήτησης και απορύθμιση των κεφαλαιαγορών (1979-2008)*

Μεταξύ των θέσεων που οδηγούν σε δυσκολίες της ανάλυσης της περιόδου που ακολούθησε το τέλος του οργανωμένου καπιταλισμού, ο οποίος σύμφωνα με ορισμένες περιοδολογήσεις διάρκεσε από το 1873 έως το 1973, δύο θεωρούνται εδώ ως πιο σημαντικές: πρώτον, ότι η απορύθμιση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου

συνδέθηκε με την υποχώρηση της κρατικής επιβολής πάνω στις οικονομικές διαδικασίες, και δεύτερον, ότι οι πολιτικοί πρωταγωνιστές αυτών των διαδικασιών της υποτιθέμενης απορύθμισης και απελευθέρωσης των αγορών υπήρξαν τα συντηρητικά κόμματα κυρίως στις Η.Π.Α. και στο Η.Β. Σε αντίθεση με αυτές τις θέσεις, θα υποστηριχθεί, με βάση εμπειρικά δεδομένα προερχόμενα από πρακτικά κοινοβουλευτικών συζητήσεων και από αναφορές διεθνών οργανισμών και εποπτικών αρχών, καθώς και με βάση δημοσιευμένες αναφορές τραπεζικών στελεχών και χρηματιστηριακών παραγόντων, ότι η παρουσία του κράτους και οι δρώντες της κεντρικής πολιτικής σκηνής κατά την περίοδο 1979-2008 ενίσχυσαν τον παρεμβατικό ρόλο τους στις αγορές και ότι οι πολιτικοί πρωταγωνιστές της διαμόρφωσης αυτής της σχέσης πολιτικής και αγορών με νέους όρους, ήταν κυρίως οι εκφραστές σοσιαλδημοκρατικών πολιτικών ενίσχυσης της κατανάλωσης και των επενδύσεων σε υποδομές παράλληλα με την ενίσχυση των εισοδηματικών και φορολογικών ανισοτήτων. Σε αντίθεση μάλιστα με την κρατούσα άποψη, σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα, τα φαινόμενα αυτά είναι πολύ πιο ισχυρά στην Ευρώπη, απ' ό,τι στις Η.Π.Α. Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, πολλές από τις πολιτικές του ΠΑΣΟΚ μετά το 1986, αλλά κυρίως μετά το 1993, εντάσσονται σε αυτή την λογική σύνδεσης των κεφαλαιαγορών με την πολιτική. Η υπό εξέταση περίοδος οριοθετείται συμβολικά από το έτος εκλογής της Μάργκαρετ Θάτσερ (1979) και από το έτος κατάρρευσης της Lehman Brothers (2008).

Γιώργος Σταθάκης, *Το κράτος στη νεοφιλελεύθερη εποχή. Οι αντιφάσεις*

Το κράτος, παρά την υποχώρηση του μέσω των ιδιωτικοποιήσεων, πουθενά σε καμία χώρα, δεν μειώθηκε αναφορικά με το ειδικό του βάρος στην οικονομία (δημόσιες δαπάνες και έσοδα ως ποσοστό του ΑΕΠ). Συνεπώς συνέχισε να ασκεί την οικονομική του εξουσία μέσω της νομισματικής και της δημοσιονομικής πολιτικής. Με διαφορετικό τρόπο, αλλά χωρίς να υπάρχουν ενδείξεις αποδυνάμωσης ή σαφούς υποχώρησης. Μετά την κρίση δε του 2008 η “επιστροφή του κράτους” αποτελεί το κυρίαρχο πρότυπο για όλες σχεδόν τις ανεπτυγμένες οικονομίες.

Αυτή η αντιφατική σχέση κράτους και αγορών είναι κρίσιμη προκειμένου να αποφανθεί κανείς για τη σχέση πολιτικής και οικονομίας την εποχή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης. Διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις επιχειρούν να χειριστούν αυτήν την αντιφατική εξέλιξη αγορών και κράτους, πολιτικής και οικονομίας. Οι νεοφιλελεύθερες εμμένουν στην ιδέα μιας ανολοκλήρωτης ημιτελούς αλλαγής, καθώς οι πολιτικοί και οι γραφειοκράτες δεν παρέδωσαν ποτέ τους κρίσιμους τομείς στον κόσμο των ιδιωτών και των επιχειρήσεων, η μικροοικονομική επανάσταση παρέμεινε δέσμια της μακροοικονομικής. Οι κεϋνσιανές προσεγγίσεις προσαρμόστηκαν στην μικροοικονομική επαναθεμελίωση των οικονομικών, αποδυναμώνοντας πολλά από τα στοιχεία της παραδοσιακής κεϋνσιανής σχολής. Οι θεσμικές προσεγγίσεις επέμειναν στην ιδέα της παράλληλης μετατόπισης των θεσμικών ρυθμίσεων στις σχέσεις κράτους και αγοράς, αγοράς και “κοινωνικής εμπέδωσης”, χωρίς να αποκλίνουν από την κεντρική ιδέα, ότι οι αγορές εκτός των θεσμών δεν υπάρχουν. Οι μαρξιστικές προσεγγίσεις επανατοποθετήθηκαν πάνω στις οικονομικές λειτουργίες του κράτους, και τη σχέση κερδών και μισθών, αποδίδοντας στην υποκατάσταση του κράτους από τις αγορές χρήματος την καθοριστική παράμετρο για τη διεύρυνση των ανισοτήτων και την οικονομική αστάθεια.

Η επισκόπηση των θεωριών αυτών επιδιώκει να αποσαφηνίσει τα κρίσιμα πεδία της αντιπαράθεσης την περίοδο της σταδιακής ηγεμόνευσης των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων, αλλά και των σημείων ρήξης που προκάλεσε η κρίση του 2008. Επιζητεί μια πιο συστηματική θεώρηση των σχέσεων κράτους και αγοράς, πολιτικής και οικονομίας εν μέσω των τεράστιων αλλαγών που επέφερε στην παγκόσμια οικονομία η περίοδος 1980-2010.